

Ardooie, meest onder kerkelijk oogpunt.

JOANNES BAPTISTA ROBYN 1637-1640.

Priester uit het Bisdom Gent, werd hij hier genoemd 7 December 1637, krachtens konkoers, op schriftelijk voorstel van den Koning van Spanje, aan wie dit recht ten gevolge van den oorlogstoestand behoorde (1).

De groote gebeurtenis in Robyn's tijd is de ramp die de nauwelijks herstelde kerk heeft getroffen in December 1638. Midden een hevige ongeweerde is de bliksem op de kerk gevallen en heeft brand gesticht die ze bijna geheel vernielde: de klokken waren gesmolten, de naald van den toren nedergeworpen en meest al het houtwerk zoowel van de uurwerk-kamer als het overige bedorven.

Ontsteld door die overgroote ramp, na alles grondig te hebben onderzocht om de middelen te vinden noodig tot het herstellen, vragen «pastor, kerckmeesters, metgaeders Baili- lius, Burchmeesters (2) ende Schepenen», dus al deze die

1) «Rmus contulit eccl. par. de Hardoye, vacantem per obitum dni Caroli ab Innis D. ac. Mag. Joan. Bapt. Robyn sacerdoti dioecesis Gandensis inter plures in concursu ad dictam eccliam instituto idoneo reperto et per regiam majestatem litteratorie electo et presentato, ad quem praesentatio modo ratione sive jure belli cum Rege et subditis Francis spectare dignoscitur». *Acta Episcopalia*, Reg. XVIII, f. 28 in ABB. Inderdaad de patrona, de abdis van Monstrul, was onderdaan van den Franschen Koning en zoo was, gezien de oorlog, haar recht verbeurd en ingepalmd door den Spaanschen Koning, vorst onzer streken.

2) Die meervoudvorm wijst op de schepenbanken der twee groote heerlijkheden, Ayshove en 't Gemeene, die beide samen het grootste deel van Ardooie omvatten.

kerk of parochie vertegenwoordigen, aan den Bisschop, na dat zij de verzekering hebben gegeven dat zij allen ook zullen bijdragen wat ze kunnen, de toelating de groote eigendommen van de kerk te belasten en de kleine, die toch meestal niets opbrengen, te mogen verkoopen.

8 April 1639, daar Bisschop Quinckerius overleden was, geven de Vicarissen van het openstaande bisdom toelating, tot herstel van de kerk, 2000 guldens te ontleenen, waartoe zij de landen aan de kerk behoorend mogen verpanden, en, in plaats van intrest der ontleende gelden, het land laten gebruiken zonder pacht, tot dat de aflossing kan geschieden (1).

Onmiddellijk werd hand aan 't werk geslagen en zoo, reeds 21 Juli, vinden we verscheidene ingezetenen die geld in leening geven, mits land zonder pacht, zoo Joris De Coop 46 p. gr. vl., Weduwe H. Verhelle, 9 p. gr. vl., Jacques de la Rue, 59-4-4 p. gr. vl. Daarbij wordt een stuk bosch verkocht voor 25 p. gr. vl. aan Jonker Hieronymus Nypho (2).

Later volgden nog verscheidene andere dergelijke leeningen (3).

Reeds hetzelfde jaar begon men aan het herstellingswerk, onder meer aan het heropbouwen van den toren, den zelfden die door de Duitschers op het einde van den wereldoorlog nutteloos vernield werd en die als kunstgebouw van 3^e klas geklasseerd was. Dan ook werden de klokken hergoten en vernieuwd (4).

Intusschen schijnt pastoor Robyn geen al te vredelievend man geweest te zijn, want, tijdens de korte tijdspannen dat hij in Ardooye was, vinden we, benevens een paar processen tegen bijzonderen (5), dat hij insgelijks in onverschil lag met het bestuur der beide groote heerlijkheden (6).

1) Stukken in *Reg. van wettelycke passeeringhen* in RB. Ardooye, oud n° 253.

2) Stukken in *Reg. van wettelycke passeeringhen* (RB. Ardooye, oud n° 253). Nypho was destijds bezitter en bewoner van het kasteel van Autvyver.

3) Zie zelfde *Register* en ook *Extraict uuyt de rekeninghe van Adriaen De Busschere, de jonge, van den jaere verschenen S. Jansmesse 1656* in RB. Triage de Liasses, n° 40.

4) *Rekening prochiekosten* (de gemeenterekening zou men nu zeggen) 1639 in RB. Triage de Liasses, n° 308.

5) Verscheidene stukken in *Register van wettelycke passeeringhen* in RB. Ardooye, oud n° 253 en oud n° 97.

6) Deze stellen inderdaad 26 September 1638 een gevolmachtigde

Nog in 't zelfde jaar 1639 wordt de oude school afgebroken en de afval ervan verkocht. Intusschen wordt een andere alsook het huis van den onderwijzer opgetrokken.

Uit de verscheidene posten in de rekening ingeschreven, kunnen wij ons het schoolgebouw voorstellen: onderaan baksteen — wat al een heele vooruitgang was bij de voorgaande — en daarboven hout en plakwerk. Het dak was nog eens, lijk meestal de huizen te dien tijde, van strooi (1).

Ten slotte vermelden we nog, zooveel te meer de heilige bij ons om zeggens nergens als patroon der jagers, wel als genezer der razernij gekend is (2), dat alsdan nog S. Huibrechtsdag met luister gevierd werd en groote jacht gehouden. Zoo, 3 November 1639, kwamen al de notabelen met Jonker Van der Gracht aan het hoofd ter kerk. Daar was ook een «weyenaer met de trompe», gezonden door den Proost van S. Amand bij Kortrijk, heer van de heerlijkheid van 't gemeene te Ardooye. De H. Mis werd opgedragen door een monnik van S. Amand gewis met dat doel ook naar hier gekomen. Na de offerande werd door den «weyenaer» de tromp geblazen, zoo tot de jacht oproepende «langhe ende cortehouders wesende up het voorsejde gemeene heerschip van Hardoye». De H. Mis voleind zijnde togen zij ter jacht en een gevangen haas werd door den monnik en den «weyenaer» medegedaan naar Kortrijk. 's Anderendaags werd het nog eens hergaan (3). Al de omstandigheden duiden

aan om, in hun naam, voor gelijk welk gerecht te verschijnen in al de zaken die zij hebben onder meer «contra Joannem Baptistam Robyn, onsen pastor van Hardoye» (*Reg. van wettelycke passeeringhen* in RB. Ardooye, oud n° 97).

1) *Rekening prochiekosten 1639*, in RB. Triage de Liasses, n° 308.

2) Zoo zegt de vriend die zoo wonderschoon *En marge du Calendrier* wekelijks geeft in *La Patrie* (Brugge): zie het n^o van 3 November 1934. Daar haalt hij als eenig gekende plaats Wynendale aan: Ardooye mag er dus bijkomen voor die verleden tijden. Honderd jaar later en meer vinden we nog S. Huibrechtsmissen: zie verder, onder pastoor Brouwers.

3) Verklaring door Pieter Speliers afgelegd 7 Maart 1641 en stekende onder de stukken van het proces in zake jacht, 1665, van den abt van S. Amand tegen Georges de Thiennes, door zijn huwelijk met Marie Adrienne de Lens, heer van Ardooye (RB. Triage de Liasses, n° 37).

Naar een stuk bewaard in het archief van het groot seminarie te

aan dat het hier ging om een klopjacht op het Gemeene alleen.

Robyn bleef alhier tot begin 1640 (1). In elk geval in Januari 1640 komt een deservitor: 't was pater Asselseers der Predikheeren, die hier, 17 Januari 1640, tot de « provisionele desservitor vande prochie van Hardoye » aangesteld was (2).

JOANNES VAN DER STALD 1640-1658 ?

Drie maal, bij ons weten, spreekt G. F. TANGHE van hem en drie maal schrijft hij den naam op verschillende wijze, drie maal spreekt hij verschillend van de door hem uitgeoefende bedieningen (3). De spelling, hierbovenaan gegeven, komt voor op zijn zerksteen, dien we straks afschrijven en dat zal wel de echte zijn.

Volgens de *Acta Episcopalia* is hij in 1640 (hier staat er: Joannes Stael) in proces over de pastorij der tweede portie (de zilveren portie) in O. L. Vrouw te Brugge, tevens deservitor zijnde van Ardoorie (4). Hier komt wellicht een misslag: in plaats van deservitor moet het waarschijnlijk zijn pastor proprietarius. In elk geval in de zelfde *Acta*, bij de benoeming van Schapelynck als deservitor, wordt Vander Stald uitdrukkelijk pastor proprietarius, « erfachtigh » pasteur genaamd.

Brugge, onder het fonds der abdij van Zonnebeke, doos V, droegen de jachthonden van Ardoorie als merk een X.

1) Verscheidene stukken in proces Maryssael in *Reg. wettelycke passeeringhe en rolle* in RB. Ardooye, oud n° 253.

2) *Acta Episcopalia*, Reg. XX, f° 105 in ABB.

3) *Beschrijving van Ardooye*, o. c. blz. 58, zegt hij dat *Stael*, pastoor zijnde der zilveren portie in O. L. Vrouw te Brugge, pastoor werd te Ardoorie in 1640, doch, daar hij niet ging, vervangen is door Vande Genachte als deservitor; in zijn *Panorama der bekende kerkdienaars van O. L. Vrouw te Brugge*, o. c. blz. 129, staat er dat *Van der Stald*, vroeger pastoor zijnde te Ardoorie, pastoor wordt van de zilveren portie in O. L. Vrouw bij konkoers van 10 December 1635 en ingehuldigd is geweest 6 April 1637; *Parochieboek van Damme, Brugge*, blz. 103 heeft dat *Van den Stael* de pastorij bediende van 1632 tot 1636 om dan pastoor te worden te Brugge. Van Ardoorie geen spraak.

4) Reg. XXI, f° 10 v° in ABB.

Ons dunkens is de toestand als volgt: Van der Stald, die, na de pastorie van Damme te hebben bediend, deze van de zilveren portie in O. L. Vrouw te Brugge, krachtens konkoers, verkreeg in 1635, zal die van Ardoois, wellicht ook wel krachtens konkoers, bekomen hebben na het weggaan van Robyn, begin 1640.

Hij was er dus in rechte de ware pastoor, de pastor proprietarius, maar, goed gezeten in Brugge, heeft hij nooit Ardoois daadwerkelijk bediend (1): de zorg ervan werd toevertrouwd aan deservitors, Vande Genachte en na hem Schapelynck. Hoe lang die toestand duurde valt voor nu bij gemis aan gegevens niet te bepalen, misschien wel tot na de dood van Vander Stald, 4 Februari 1658. Uit den tekst van zijn zerksteen leeren we nog dat hij afkomstig is van Gouda in Noord-Nederland, dat hij baccalaureus was in de Godgeleerdheid, dat hij 22 jaar pastoor is geweest der zilveren portie en een jaarlijksche solemneele H. Mis heeft gesticht op S. Philippus Nereusdag.

Hier nu de zerksteen, lijk hij in O. L. Vrouw kerk te Brugge geplaatst werd en nu nog bestaat:

D. O. M.

et Matri dolorosæ

R.D. Joannes vander Stald Goudanus Sacræ Theol. Baccal. munere Pastoralis secundæ Portionis hujus Eccl. 22 annis functus, Fundato annue Sacro solemnî Festo die Sancti Philippi Neri, hoc monumentum poni curavit.

Obiit 4 Februarii 1658 (2).

R. I. P.

JOANNES VAN DE GENACHTE, 1640-1647.

De eerste akt door hem zekerlijk geschreven — misschien zijn er enkelen tijd vroeger maar 't is twijfelachtig — is van 4 Juli 1640 (3).

1) Zie boven, ander dergelijk geval.

2) P. BEAUCOURT DE NOORTVELDE. *Description historique de l'Eglise collégiale et paroissiale de Notre Dame de Bruges*, Bruges, 1773, blz. 262, coll. J. GAILLARD. *Inscriptions funéraires et monumentales de la Flandre Occidentale*. Bruges, 1866, t. I, 2e partie, blz. 153, met afbeeldsel van de plaat.

3) *Doopregister* in GA. Het is dus mis wat Pastoor Welvaert

Van de Genachte, pastoor zijnde te Bekegem, aanvaardt de bediening van Ardoorie, maar op voorwaarde dat hij jaarlijks 500 gulden zal hebben uit beide pastorijen. De vicarissen — sede vacante, daar Bisschop Quinckerius nog immer onvervangen was en zijn opvolger de Haudion slechts in 1641 benoemd werd — staan er hem 400 toe uit het inkomen van Ardoorie en 100 uit dat van Bekegem, terwijl het bijkomende (*accidentia* zeggen de Acta : de diensten enz. ? ?) te Ardoorie ook voor hem is. Te Bekegem zal een kapelaan van Gistel als deservitor dienst doen (1).

Toen hij te Ardoorie toekwam, was de kerk nog in een elendigen staat : in 1640 had men slechts een gewone houten kuip voor doopvont. De geldmiddelen toegelaten in 1639 waren onvoldoende om het allernoodzakelijkste te herstellen. Daarom, in April 1641, werd besloten een belasting te leggen op het slijten van bier en wijn binnen de parochie.

Daarenboven in den Zomer van 't zelfde jaar stemden de parochianen toe in een extrabelasting van 2 stuivers per gemet. Ten einde een aanmoediging te geven kwam Bisschop de Haudion, 19 September 1642, in persoon het werk bezichtigen. Toen waren reeds twee deelen van den beuk vermaakt en de kerkvoogd, hoogst tevreden, gaf 20 pond grooten en zoo kon de voorkerk althans volledig hersteld worden (2).

In 1642 was er te Ardoorie een duivelbezweerder, een soort tovenaar, misdaad die in die tijden streng gestraft werd. Hij heette Pieter Van Dale. 29 April van dat jaar geeft de Officiaal van het Bisdom van Brugge aan « alle magistraten ende officieren van justitie » bevel hem aan te houden en aan het geestelijk hof over te leveren (3).

schreef in het doopregister van 1824 (Kerkarchief Ardoorie) dat hij pastoor werd na Van Innis en ook mis is het als hij zegt dat hij weg ging in 1645 lijk we straks zullen zien. Wellicht haalt hij dat uit het feit dat de laatste akt door Van de Genachte in het overlijdensregister ingeschreven een is van 3 Nov. 1645. Maar de volgende, evenals in het Doopregister, zijn afgeschreven door pastoor Schapelinck lijk hij het uitdrukkelijk zegt, uit een ander register geschreven door pastoor Van de Genachte.

1) *Acta Episcopalia*, Reg. XXI, f° 10 v°, in ABB. : zelfde blad. dus als deze waar spraak is van Van der Stald,

2) G. F. TANGHE. *Beschrijving van Ardoye*, o. c., blz. 14-15.

3) Originueel in ABB., F IV.

Op het einde van zijn leven zag Van de Genachte Ardoois geteisterd door een anderen geesel, de pest. In December 1646, waarschijnlijk 26 December, vinden wij het afsterven der vrouw van Adriaan Baert, « peste correptæ », weggerukt door de pest. 't Is de eenige overlijdensakt waar uitdrukkelijk van pest sprake is, maar de sterfgevallen zijn veel talrijker dan gewoonte (er stierven in dat jaar 93 groote menschen en 36 kinders, meer dan de helft meer dan in gewone jaren), wat veronderstellen laat dat inderdaad een besmettelijke ziekte heerschte en die zal wel de pest zijn lijk eenmaal gezegd, zooveel te meer we weten dat de pest zoo wat overal in Vlaanderen heeft gewoed in die jaren: 10 November worden er 3 menschen begraven, 26 December zijn er 5 en 21 Februari 1647 zijn er 4. Ten anderen, onder zijn opvolger, lijk we straks zullen zien, is er insgelijks sprake van besmettelijke ziekte (1).

Pastoor Vande Genachte stierf 12 Januari 1647 en werd in de kerk begraven, 14 daaropvolgend, vóór het altaar van O. L. Vrouw (2).

Enkele dagen vóór 's pastoors overlijden zijn Augustijnerpaters van het klooster van Rousselare komen helpen en blijven hier tot 19 Maart 1647: eerst de paters Alexander Datens en Petrus Willays van vóór 3 Januari tot einde der maand, daarna de genoemde Willays met pater Gaspar van Utrecht (3).

JOANNES SCHAPELYNCK 1647-1676.

Joannes Schapelynck geboren te Brugge op S. Walburga 2 October 1610, (4) was baccalaureus in de Godgeleerdheid.

1) Het uitbreken der pest zal wel beïnvloed geweest zijn door den heerschenden oorlog tusschen Spanje en Frankrijk: in Juli 1646 immers waren de Fransche legers naar Meulebeke afgezakt, terwijl de Spaansche zekeren tijd in de omstreken van Thielt hadden gelegen (CUSTIS. *Jaerböeken der stad Brugge*, Bd. III, anno 1646). Zie ook L. TORFS. *Fastes et calamités publiques*, Doornik, 1859, blz. 94.

2) Alles uit overlijdensregisters in GA.

3) Zoo blijkt het uit de Doop- en Overlijdensregisters. 14 Januari 1647, bij het vernemen van de dood van Van de Genachte, pastoor van Bekegem en [deservitor van Ardoois, wordt de deservitura van Ardoois toevertrouwd aan P. Alexander Datens (hier staat er: uit het klooster van Brugge) *Acta Episcopalia*, Reg. XXIV, f° 68 v° in ABB.

4) Register n° 4 op stadhuis Brugge: hij wordt er genoemd F^o

Vooraleer alhier te komen, vinden we hem in 1646, als desservitor in Hooglede (1). Hij werd desservitor te Ardoorie in Maart 1647 (2) en daarna pastoor.

Het eerste jaar van pastoor Schapelynck te Ardoorie was fel beproefd door de pest die voortwoedde. Van 4 November 1647 af tot en met 11 Januari 1648 komen herhaaldelijk sterfgevallen voor, «*præ contagione*», door de besmettelijke ziekte (3) en telkens worden ze om die reden begraven «*in agro*», dus te lande op een of ander stuk land (4).

Joannis. In het register n° 2 vinden we gedoopt op O. L. Vrouw, 2^e wijk, Anna Schapelynck Fa Joannis 7 Oct. 1617. Welnu die Anna was de jongste zuster van den pastoor, naar blijkt uit een saarter van 1686 (RB. Saarters, blauw n° 7946). Zij is ten anderen, wed. zijnde van Pieter Dupont, komen wonen naar Ardoorie waar een harer dochters huwde met Joris De la Rue.

1) D. DE LAEY. *Geschiedkundige aantekeningen over Hooglede*. Rousselare, 1902, blz. 39. G. F. TANGHE. *Beschrijving...* o. c. blz. 58, zegt dat hij te voren pastoor was te Bekegem. Ons dunkens verwacht de verdienstelijke kanunnik hier met Philips Schapelynck, ook een Bruggeling en misschien wel verwant met onzen pastoor. Deze laatste was inderdaad pastoor te Bekegem en ging van daar over naar Hooglede, waar hij stierf in 1677 (D. DE LAEY, l. c.)

2) *Acta Episcopalia*, Reg. XXI, in ABB.

Na akt van 13 Maart 1647 schrijft hij in overlijdensregister: «*Sub Joanne Schapelinck pastore*» en de eerste akt die volgt is van 20 Maart. Pastoor Welvaert, als hij in het Doopregister van 1824 (Kerkarchief Ardoorie) de lijst geeft zijner voorzaten en voor Schapelynck den datum opgeeft van 22 Maart heeft zich dus vergist. Misschien deed hij zulks omdat de eerste akt door Schapelynck in het Doopregister is van 22 Maart lijk we reeds zegden onder Van de Genachte.

3) In 1647 moeten er veel meer van de pest gestorven zijn dan deze bij wie het uitdrukkelijk vermeld staat. Het sterftcijfer is buitengewoon hoog: 260, waarvan 94 in November en 46 in December; in Januari 1648 zijn er nog 21 en in Februari maar 5. Een maal, 12 December, staat er «*ob pestem*», uit reden van pest.

4) 4 November sterft van de ziekte Maria Wibo, wed. Van Iseghem en ze wordt begraven «*in villa domus ad orientem*» in den tuin dus van haar huis, op den oostkant. Wat daarna sterven in dezelfde omstandigheden 3 zonen van Martinus Van Iseghem en ze worden in denzelfden tuin begraven. Al de verdere overledenen staan begraven «*in agro*».

6 November staat een ingeschreven die plotseling gestorven is maar niet als slachtoffer van de pest: hij wordt echter ook «*in agro*» begraven maar nu omdat hij aan zijn Paaschplicht niet voldaan had. (Alles uit Overlijdensregister in GA.)

Dezelfde pest woedde in veel omliggende parochiën. Zoo b. v. te Rumbeke (G. F. TANGHE. *Beschrijving der parochie Rumbeke*, Brugge, blz. 10), te Hooglede (D. DE LAEY. o. c., blz. 192).

Een andere geesel die in die tijden de parochie kwam teisteren was de oorlog: want, had de vrede van Munster vrede gebracht met Noord Nederland, de Fransche Koning Lodewijk XIV legde de wapens niet neder en Vlaanderen vooral was wederom jaren lang het terrein door beide legers leeggeplunderd, zoodanig dat herhaaldelijk vreeselijke levensduurte heerschte. Benevens de rekeningen der prochiekosten (1), die telken jare talrijke uitgaven vermelden van leveringen en werk gedaan voor de legers of belastingen aan hen betaald, dragen ook de overlijdensregisters (2) het spoor der legerbewegingen: verscheidene malen vinden wij er het overlijden aangestipt van soldaten meest uit het Spaansche leger (3).

In Oogst 1652 werd de groote klok hergoten en vergroot: zij droeg het volgende opschrift:

Tot meerdere eere Godts ende den H. Martinus patroon van Hardoye worde ick aldaer in Augusti 1652 ergoten ende vermeerderd onder h. Johannes Schapelynck pastor, Laureyns Werbrouck ende Ollivier de la rue baillius, Pieter Cloet ende Pieter Devos, burghe-meesters, Jooris Kint ende Jacques Boucquaert, voorschepenen, maer ulieden oock verhaelt dat myn ergieten wiert vande gemeenten betaelt. Fondu par Antoine Goubilot anno 1652 (4).

Later, in 1666, als de pest te Brugge moorddadig heerschte werden te Ardooye voor rekening der gemeente verscheidene pestmissen gedaan. « Item betaelt ande heeren pastor ende cappellaen mitsgaders anden coster over hemlieden diensten in het celebreeen van de pestemessen... tsamen LXXIX p. VIII sch. (*Rekening prochiekosten 1666-1667*, f° 2 in RB. Triage de Liasses, n° 311).

1) RB. Herhaaldelijk moesten de inwoners vluchten en hun goed in veiligheid brengen in de kerk en hun vee op het kerkhof. Zie b. v. *Rekeningen Sauvegarde 1667 en 1668* in RB. Triage de Liasses, n°s 331 en 336. Dat woord « Sauvegarde » wijst zelf op oorlog: de parochiën trokken bij de legerhoofden en vroegen, wat nog eens betaald moest zijn aan die officieren, een « sauvegarde » t. t. z. soldaten die dan medegezonden werden en die zij moesten onderhouden en goed doen ten einde hun goed en erve te vrijwaren van plundering.

2) GA.

3) Een maal vinden wij een Franschman in dien tijd, het kind van Martinus Corteville, op 5 September 1658 met de melding dat het Fransche leger bij Tielt lag: « dum exercitus francorum Thileti erat ». In het Doopregister staan ten anderen ook doopen van soldatenkinderen aangeteekend, wat bewijst dat met de legers destijds ook wel mannen hun vrouw medededen. In latere oorlogen van het einde dezer eeuw en in de 18^e eeuw vinden we ook overlijdens of doopen aangestipt in de registers.

4) Verklaring na onderzoek der klok, 5 Mei 1729 (zie verder) in *Register wettelycke passerighen* (RB. Ardooye, oud n° 183).

In den Zomer 1668 bracht Bisschop de Haynin bezoek aan Ardoorie en werd er feestelijk onthaald (1).

Nog immer was de kerk, door den brand vernield in 1638 lijk we boven hebben gezegd, maar gedeeltelijk hersteld. Alleen de voorkerk was opgemaakt, zoodanig dat op Zonen Heiligidagen het aan de menschen onmogelijk was allen plaats te vinden, welke toestand gedurig klachten veroorzaakte vanwege de ingezetenen.

Het was dus meer dan noodzakelijk onmiddellijk de koren der kerk weder op te bouwen. Daartoe konden de groote geestelijke tiendeheffers, de abdis van Montreuil, en de prelaat van S. Amand, die, ingevolge hun tiende, in den onderhoud en het herstel der kerken moesten tusschenkomen (2), slechts voor 1500 guldens helpen, als er 5000 en meer zouden van doen zijn. In dien toestand stuurden « pastor, Baillius, Burghmeesters ende Schepenen », een smeekschrift aan de « vicarissen generaal des vacerende bisdoms van Brugghe » (3). Daarin vragen zij de goederen der kerk opnieuw te mogen belasten dit « met eene rente van seshien ponden jaerlicx den penninck XX » (4), wat gemakkelijk gedragen worden kan, weten zij te zeggen, daar de kerk tot nu aan den kapelaan jaarlijks « een pentioen van seshien ponden grooten » betaalde en dit voortaan door de gemeente of « de thierendenaers » zal gegeven worden.

Daarbij verzoeken zij de verouderde boomen op kerk- en dischland te mogen verkoopen, mits zoohaast mogelijk nieuwe beplantingen te doen en ook, naar maat er geld is, de boomen

1) Verscheidene uitgaven daartoe gedaan staan in *Rekening prochiekosten 1668-1669* (RB. Triage de Liasses, n° 336).

Later komen in die rekeningen bij ieder bezoek uitgaven voor gelijksdanige gelegenheid: wij zullen dergelijk bezoek slechts nog vermelden wanneer er iets bijzonders kan gezegd worden.

2) Ingevolge de regeling getroffen door de aartshertogin 2 October 1613 moesten de heffers van geestelijke tienden een derde van het jaarlijksch inkomen hunner tiende geven ofwel twee jaar van zes (*Tweeden Placcaetbouck*. Gent, 1629, blz. 37-39). Dit ten anderen was maar een uitvoering van wat op dat gebied door 't Provinciaal concilie van Mechelen in 1607 beslist werd (P. F. X. DE RAM. *Synodicon Belgium*. t. I (Mechelen, 1828), blz. 402).

3) Bisschop de Haynin was gestorven 10 December 1668.

4) « den penninck XX » wil zeggen dat er jaarlijks te betalen valt van intrest 1 op 20 of, lijk wij het zeggen, 5 %.

van het dischland aan den disch te vergoeden. 10 Mei 1669 wordt hun de noodige toelating gegeven.

Ter uitvoering nu verschijnen de aanvragers met hun smeek-schrift en de vergunning, 9 Juli 1669, voor de wet van Ayshove en ontvangen er uit de handen van Heer Pieter Werbrouck, heer van het leenhof ter Straete (1) de som van 320 p. grooten, deel van een legaat aan den disch gedaan. Daarvoor zal aan den disch betaald worden « eene rente van seshien ponden grooten tsaers losselick den penninck twintich ». Tot verzekering worden met die rente belast de « Claperynghe meerschchen », noord van de Tombrugge en ten oosten van de straat leidende van Ardooye naar Izegem, meerschchen aan de kerk behoorende (2).

Voor wat het deel der geestelijke tiendeheffers aangaat, schijnt het niet van een leien dakje te loopen, wat ten anderen wel meer gebeurde : in elk geval vinden we in 1670 twee gerechtelijke klachten, eerst tegen de abdis dan tegen den prelaat van S. Amand tot betaling der verschuldigde som (3).

Niettegenstaande werd er flink gewerkt en reeds in 1670-1671 is het hoogkoor voltrokken en heeft het een glasvenster waarin « een wapen van den eedel heere marquis de Berthe heere van Hardoye salygher memorye » (4).

In 1667-1668 vinden we in de prochie rekeningen voor het eerst melding van prijzen uit te deelen in den catechismus (5).

Dat het niet altijd gemakkelijk ging om giften of legaten aan kerk of disch te doen uitbetalen, ondervinden we eens te meer onder pastoor Schapelynck. Bovengenoemde Karel

1) Dit was een achterleen van Mortgage, liggende in Koolskamp, Ardooye en Beveren. De Stratemeulen was een achterleen dat vroeger uit Ter Straete gespleten was (*Belegherthede ende rentebouck*, f° 4 in RB. Vrije, Aanwinsten n^r 2005).

2) Akt waarin afschrift van den smeekbrief en de toelating onder-teekend door alle comparanten in *Rolle en wettelycke passeringhe* (RB. Triage de Liasses, n^r 697).

3) Stukken in *Rolle* vermeld in vorige nota.

4) Kwijtschrift van 4 Februari 1671 voor betaling der vensters in RB. Triage de Liasses, n^r 129. De « marquis de Berthe » hier bedoeld is Georges de Thiennes gehuwd met Marie Adrienne de Lens waarvan boven reeds spraak is.

5) *Rekening prochiekosten*, 1667-1668 (RB. Triage de Liasses, n^r 177). Van 1682-1683 af komt die post regelmatig terug in die rekeningen tot aan de Fransche Omwenteling.

van Claerhout had bij testament een rente van 3 p. gr. 's jaars aan den disch gegeven. Welnu, 45 jaar na zijn dood, is nog, over de betaling ervan, proces in gang tusschen pastoor Schapelynck en de erven van den gewezen heer van Ardooie (1).

Pastoor Schapelynck overleed te Ardooie 25 Maart 1676.

Durende zijn ziekte en na zijn dood van 7 Maart tot 21 October 1676 werd de parochie bediend in de hoedanigheid van deservitor door Joris Badts, pastoor van Cachtem, als desservitor (2).

CORNELIUS CATTIER 1676-1697.

Deze kwam hier 22 October 1676 (3).

In 1677 bestond er binnen de kerk nog een looden zolder. Daar hij noch noodig noch dienstig was werd aan de bevoegde overheid gevraagd en van haar bekomen hem te mogen verkoopen ten einde te kunnen de noodige herstellingen doen aan den toren, herstellingen die op 400 guldens geschat waren (4).

Begin April 1681 werd een nieuwe doopvont geplaatst (5).

In 1682 laten beide wetten (Ayshove en 't Gemeene) aan den pastoor toe de verpachting te doen van zekere landen

1) Stuk van 19 September 1675 in *Register wettelycke passeeringhen*, f° 440 in RB. Ardoye, oud n° 39. Een ander rente gegeven door Andries van Claerhout († 15 September 1584) komt evenveel moeilijkheden tegen, tot eindelijk een akkoord door de dischmeesters voorgesteld aangenomen wordt en door den Bisschop goedgekeurd 6 November 1740 (Kopie in ABB. F IV).

2) Beide nota's, uit overlijdensregister (GA.) G. F. TANGHE. *Parochieboek of Beschrijving van Cachtem*. Brugge, blz. 35, schrijft: Debets, wat wellicht wel de ware naam zal zijn. Hij was baccalaurens in de Godgeleerdheid en was eerst kapelaan van S. Donaas te Brugge. Hij overleed te Cachtem in Juli 1679.

3) Doopregister (GA.) waar Cattier schrijft: sub me Cornelio Cattier ejusdem loci pastore incipiendo a die introitus mei qui est 22 Octobris 1676.

G. F. TANGHE. *Beschrijving van Ardoye*, o. c., blz. 58, zegt dat hij uit het bisdom van Kamerijk was en hier kwam 14 October.

4) G. F. TANGHE, o. c., blz. 16.

5) Nota van Pastoor Cattier in Doopregister 1679-1704 (GA.) na akt van 2 April: «Hic positus est novus fons baptismalis».

aan de gemeente behoorend « tot het coopen van linwaet omme inde kercke, ende eenen kilck als andere ornamenten tot celebreren van den goddelycken dienst » (1).

Nog meer dan onder pastoor Schapelynck, hadden in deze tijden de ingezetenen te lijden van den oorlogsgeselsel. Na de dood van Philips IV van Spanje (1665) was de Fransche koning Lodewijk XIV met nieuwe kracht te velde getrokken om de Spaansche Nederlanden bij zijn bezittingen te voegen. Onmogelijk hier in bijzonderheden te treden daar het ons veel te ver zou leiden en anderzijds te veel ons beperkte kader zou doen overschrijden. Stippen we enkel samenvattend aan dat, vooral van 1683 voort, bijna dagelijks legerlasten van allen aard voorkwamen, executies en brandschattingen veroorzaakt zoowel van Spaansche als van Fransche zijde, dat de bevolking meer dan eens op de vlucht is geweest (2), dat ter bewaring nog eens dikwijls de koeien en andere dieren op het kerkhof zijn samengebracht (3), dat de kerk nu en dan wel eens diende tot graanschuur (4) en dat ook soms schermselselingen tusschen beide legers op Ardooye plaats grepen (5).

1) De uitgaven ingevolge gedaan luiden :

« Alvooren betaelt aen Carel Frans over tmaecken ende leveren van eenen kilck met een lepelken boven 43 p. 17 sch. par. tgone den ouden kilck weerdigh was ende aenden selven Frans ghelevert totter somme van 234-3-0 p. par.

Item over coop van linwaet om alben, oversloopen (= superplis), amicten, corporaelen, mappen ende andere met maken ende spelwerk daer toe dienende, tsamen ter somme van 178-10-0 p. par. »

Rekening in RB. Triage de Liasses, n^r 97.

2) Zie b. v. *Rekening prochiekosten 1682-1683 en 1683-1684*, f° 9 v°; *1689-1690* f° 33 (RB. Triage de Liasses, n^r 305 en Vrije, n^r 6974), coll. verscheidene stukken (Ibid. Triage de Liasses, n^r 25).

3) *Rekeningen Sauvegarde 1683 en 1694-1698* in RB. Vrije, n^r 6975 en Triage de Liasses, n^{rs} 308 en 311, coll. *Staet ...Ibid.*, n^r 304.

4) « *Noticie van het graen het welcke uuyt de kercke van Ardooye is ghehaelt...* » 17 Oct. 1694 in RB. Triage de Liasses, n^r 309: dat was graan door de inwoners daar in veiligheid gebracht.

Zoo ook, als er bijzonder gevaar bestond, werd gewaakt in de kerk: « *Item... betaelt aen Frans De Vos van eenen nacht geweest hebben inde kercke met m^r Pr Tytgat om sorghe te draeghen jehghens het stelen vande goederen die alsdan aldaer waeren gevlucht* » (*Rekening Sauvegarde 1697* in RB. Vrije, n^r 6975).

5) Zoo, 24 September 1692, zijn er 5 Fransche soldaten gedood. (Overlijdensregister in GA.) Naar een « specificatie » waren er 6. (RB. Triage de Liasses, n^r 14).

In een woord, als we de rekeningen en stukken van dien tijd (1) doorloopen, staan we verstomd en vragen ons af hoe Vlaanderen, na die rampzalige jaren, die niet vier jaar, maar meer dan vijftig jaar hebben geduurd, zich heeft weten weder op te bouwen (2).

De vrede werd gesloten te Rijswijk 20 September 1697 maar 't zou slechts voor korten duur zijn.

Intusschen werd toch aan de kerk gedacht en, 9 Maart 1687, tusschen Cattier en beide wetten van Ardooië eenerzijds, en Jan Brandefeer « beeltsnyder te Cortrycke » een overeenkomst gesloten tot het maken en stellen van « eenen hooghen Autaer inden hooghen choir van hooghde tot ontrent de twee en dertich Cortrycsche voeten boven de

1) Afzonderlijke stukken hier opgeven zullen we niet. Alle zijn in RB. bewaard. Misschien kan later wel eens met meer bijzonderheden op die ongelukkige tijden teruggekeerd worden.

2) Zoo voor Ardooië alleen bedragen de « onkosten schaden ende verlyes » enkel over 1689-1693 (later komen er nog veel bij), de kolossale som (voor dien tijd) van 122.082-12-0 p. par. (*Declaratie* in RB. Triage de Liasses, n° 318). CH. PIOT, na een overzicht der schade te hebben gegeven over 1689-1694 waarin het Vrije voorkomt voor 3.455.381-14-0 p. par. enkel voor het Fransch leger, terwijl de kosten voor het onderhoud der geallieerde legers in 1689-1695 voor heel Vlaanderen 2.293.763-14-7 p. par. bedragen, schrijft : « En additionnant ces millions payés par les Flamands et dépensés en pure perte, on se demande comment cette population a pu résister à de pareilles secousses ? Comment a-t-elle pu relever ses villages incendiés, rétablir ses champs dévastés et reconstituer au bout de peu de temps une province prospère, qui excitait l'admiration de l'étranger ? Il ne lui a fallu qu'un peu de repos. Par le travail, l'industrie, et une puissance de production sans exemple, les flamands parvinrent à réparer ces calamités, suites nécessaires d'une guerre injuste entreprise par l'ambition et terminée par un traité désastreux ». *Les effets de la guerre en Flandre pendant les années 1689 à 1694*, in *Ann. Soc. d'Émulation*, 1872, d. XXIV, blz. 334. Zie ook van denzelfde : *Les guerres en Belgique pendant le dernier quart du XVIIe siècle* in *Bull. Comm. roy. d'histoire*. 1880, 4e série, Bd. VIII, blz. 31-126. In den akt van 30 Juni 1693, waarbij koning Karel aan die van 't Vrije toelaat een leening aan te gaan van 300000 florijnen ten einde aan den meest nijpenden nood der « prochiën » te verhelpen, lezen we nog : « tegenwoordige ellenden ende miserien, de welcke soo groot syn dat de verthoonders niet sonder droefheyt verobligiert en werden ons te verthoonen dat het broot selve aen vele prochien ontbreekt, dies de ingesetenen hun genootsaekt vinden te onderhouden met sucricoen, boonen, boucqueyt, ende andere diergelycke... » O. DELEPIERRE, *Précis analytique des documents que renferme le dépôt des archives de la Flandre occidentale*, Brugge, 1842, Bd. III, blz. 114.

passee (1) breit veerthien voeten op de forme ende moddelle hedent gheexhibeert met een tabernakel breedt twee voeten en half ende hooghe naer proportie, te maecken op de forme van tgone tot Iseghem, met een prospectif (2) in deselve autae, achter den ghesneden Godt met het Cruys, den welcken Got hy sal snyden naer het leven, op elcke syde sal moeten wesen ghesneden te weten den eenen cant een onse L. Vr. ende den ander cant St. Jan ende boven den ghecruysten Christi Godt den vader benefens twee enghels, ende daer boven inden isser (3) Ste. Veronica met op elck syde eenen enghel met de misterien van de passie, immers sulckx als sy sullen vynden te raede. Voorts sal hy, Brandefeer, moeten schilderen den Gecruysten Christi, ende het tabernakel van binnen met varwe millioen (4) al twelke sal moeten wesen strepe vry, spekvry, ooremstekevry (5)... ». Dit alles voor de hoofdsom van 65 p. groote. Het altaar moet geplaatst worden in Oogst 1687 (6).

Regelmatig kwamen nu en dan paters prediken voor de geloovigen : 't waren vooral de genaamde terminarissen, terminarii, paters die een vast afgebakend terrein hadden, een terminus, waar ze mochten gaan bedelen en in ruil moesten hun diensten geven waar 't noodig was. De kosten ervan werden gedragen door de gemeente, maar hier ging men nog verder, nieuwe bedden voor hun nachtverblijf in de pastorie werden in 1684 door de parochie betaald (7).

In Juni 1685, had Bisschop de Precipiano aan Ardooe een bezoek gebracht. Op de kosten der gemeente werd hij met veel plechtigheid ontvangen : voor het eerst vinden we bij deze gelegenheid de deelname der schuttersgilden, wat later gewoonlijk het geval is (8).

1) Hier wordt bedoeld de grondvesten die in metselwerk waren. Zie *Rekening prochiekosten 1685-1686*, f° 13 in RB. Triage de Liasses, n° 197. De Kortrijksche voet gold 0,2976 meter.

2) = perspectief.

3) = nis.

4) = vermillioen.

5) = vrij van wormsteking.

6) Originale akt in RB. Triage de Liasses, n° 112.

7) Betalingsbevel met kwijting door den pastoor voor « doen maecken van Coutsen omme de religieusen te slapen die ten dienste van het gemeente comen » (RB. Triage de Liasses, n° 304).

8) *Rekening prochiekosten 1684-1685*, f° 7, 8 en 12 (RB. Triage de

2 September 1686 werd Buda in Hongarije, het laatste bolwerk der Turken aldaar, door de christene legers ingenomen. Over geheel de christenheid verwekte dit nieuws ongemeene vreugde. In Vlaanderen werden in meest alle steden en dorpen diensten gedaan voor de gesneuvelden en om God te bedanken. Zoo ook te Ardooië vinden we « missen, diensten, uytvaert, commendatien over de overledene de gone van de christene ghebleven voor de stadt van Bueda » (1).

In dezelfde gedachte stippen we nog aan dat Maria-Ludovica van Orleans, vrouw van Koning Karel II van Spanje, schielijk overleden zijnde in het Escuriaal te Madrid in 1689, pas 27 jaar oud, overal diensten werden gedaan voor haar zielelafenis, zoo ook te Ardooië waar geluid werd « driemael daechs den tyt van acht daeghen » (2).

In 1680 wordt opgegeven dat er dan omtrent 1700 communicanten (3) op de parochie zijn. In 1689-1690 vinden we dat er is aangekocht geworden 8600 « communiebroot » (4).

Boven is vermeld hoe, in 1669, verscheidene leeningen tot herstellen van de kerk zijn moeten aangegaan worden. De opleg. ervan, gezien de overzware gedurige oorlogslasten, kon maar niet gedaan worden, zelfs de intresten konden niet worden uitbetaald, zoodanig dat in 1690 de kerk aan den

Liasses, n° 338). In den stoet vinden we inderdaad, lijk ze ten anderen ook deel nemen in korps aan de processie van « passicommeganck », de beide schuttersgilden t. t. z. de « ghulde van Ste Barbara » (later Stalen boog genaamd) en de « ghulde van St. Sebastiaan », deze laatste ingericht bij octrooi van Koning Karel 20 November 1680 op vraag van pastoor Cattier en de wet van Ardooië (Geauthentiqueerd afschrift in ABB. F IV).

1) Bevel van betaling door de prochie gegeven met kwijting door den pastoor bij *Naerder rekeninghe 1685* in RB. Triage de Liasses, n° 124.

2) *Rekening prochiekosten 1688-1689*, f° 7, 18 en 26 (RB. Vrije, n° 6974).

3) Rekwest door pastoor en de wet aan den Koning gestuurd, in zaak Octrooi voor de S. Sebastiaangilde, 20 November 1680 (ABB. F IV).

4) *Kerkrekening 1689-1690 naar Staet ende specificatie van alle de goederen van de kercke* in RB. Triage de Liasses, n° 304. Onmogelijk hier een vergelijking te maken met de volgende jaren, daar in de rekeningen die volgen geen cijfer opgegeven wordt: we vinden er enkel de globale som die veelal dan nog andere dingen bevat. In die van 1722-1723 zien we dat het « communiebroot » betaald is « aen de nonnen van Iseghem ».

disch verschuldigd was van verachterde kroos, over 21 jaar, 336 p. groote vlaamsch. Daartegenover kon de kerk « boven alle fondation ende ordinaire diensten, soo leveringhe van was, wyn en messebroot » maar een inkomen stellen van 22 p. 10 sch. groote vl. « soo dat het jaerlickx incommen niet en can onderhouden de linwaten ende andere nootsaekelycke ornamenten tot celebreren van den Goddelycken dienst, vele min daer mede betaelt de achterstellen ende jaerlicksche croisen vande voorschreven lasten ende doen de nootsaekelicke reparatien aende voorschreven kercke » (1).

Intusschen worden er mindere herstellingen aan de kerk, aan den toren en het dak gedaan op rekening van de gemeente (2) en nieuwe banken geplaatst in de kerk « tot het hooren van de goddelycke diensten » (3).

17 Mei 1690 was onderpastoor Franciscus Dubois gestorven (4) en er kwam geen opvolger, zoodanig dat door die omstandigheid de gemeente te betalen had voor het doen van « elke vroughmesse sondaechs ende smestachs » (5), wat een heele som uitmaakte op een jaar. Daarbij « middelertyt het gemeente vande recommandatie ende bychte hooren niet wel en syn ghedient ghelyck ter tyt datter is gheweest eenen residerenden cappellaen ende dat oock het officie pastoreel daerinne niet en wort gheassisteert mitsgaders omme het hooren van bichte ende andersynts » roepen « bailliu, burchmeesters ende schepenen der voornoemde prochie » bij kerkgebod, de notabelen bijeen, 21 Januari 1691, ten einde te beslissen, ingezien « om het sober incommen van de cappel-

1) Origineele verklaring in RB. Triage de Liasses, n° 238. In het Register van wettelijke passeeringen (Ibid. Ardoye, oud n° 205) staat een afschrift, f° 106-108, maar hier wordt als inkomen van de kerk: 12 p. 10 sch. gr. vl. opgegeven, wat stellig een misafschrijven is.

2) Rekeningen prochiekosten 1690-1691, 1691-1692, 1692-1694, alle in RB. Vrije, n° 6974.

3) Rekening prochiekosten 1692-1693, f° 23 r° (RB. Vrije, n° 6974) coll. Solutien van 16 September 1727 (Ibid. Triage de Liasses, n° 37).

4) Overlijdensregister (GA.). Zekerlijk is er te Ardooye een residerende onderpastoor geweest van ongeveer 1625 af, misschien wel vroeger, althans tijdelijk in de 16^e eeuw, maar dit punt kunnen we hier niet nader toelichten, het zou ons te ver leiden.

5) Zoo vinden we b. v. betalingen voor het doen dezer vroegmis aan Jacobus Bersels, pastoor van Coolscamp (Rekening prochiekosten 1694-1695, f° 53 v° in RB. Vrije, n° 6975).

rye (1) de platse is blyvende vaccant », hoeveel men van de gemeente kan bijleggen « ten fyne van te connen hebben eenen residerenden cappellaen ». De som wordt vastgesteld op 12 pond gr. 's jaars (2).

In dezelfde jaren werd door Cattier, die daartoe van de parochie 500 gulden kreeg voortkomende van de geestelijke tiendeheffers, een nieuwe pastorijsgebouw op de plaats waar ze nu nog staat (3).

Wat die tienden betreft alsook de andere goederen behorende « de suposten van syne conincklycke maj' van Vranckryck » ze waren bij placcaat van 22 April 1689 (4) aangeslagen. Ingevolge dien toestand beslisten de beide wetten, 1 December 1694, aan den intendant van den Spaanschen Koning, Cobryse te vragen « te moghen doene de noodighe reparatie aen de kercke van alhier daer inne de gheestelycke tiendeheffers syn verobliigert ende nu syne majesteys by tytele van confiscatie » (5).

Op het laatste van Juli en in Oogst 1693, « binnen deser prochie door den vloet van themels water meest alle de vruchten syn bedorven gheworden ende veele gheinundeert syn gheworden liggende omtrent de beken deser prochie sulcx dat de ghebruyckers van diere niet ofte seer weynigh en hebben oghedaen ». Verder waren de meerschen « soodanigh overwaetert dat al het hoy is wegghevloeyt » (6).

Deze ramp samen met het oorlogswee deed in veel plaatsen omstreeks 1694 een besmettelijke ziekte ontstaan die schrik-

1) Namelijk de kapelanie van O. L. Vrouw aldaar waarover we boven gesproken hebben en waarvan de titularis nu de residerende onderpastoor was.

2) Al die bijzonderheden haalden we uit Originele akte van de vergadering in RB. Triage de Liasses, n° 340. Enkele maanden na die beslissing was hier een onderpastor: Lodewijk Van Waesberghe, die in 1695 pastoor werd te Koekelare.

3) *Rekening vuytsent 1692-1693*, f° 23 in RB. Vrije, n° 6974. Twee andere exemplaren dierzelfde rekening steken Ibid. Triage de Liasses, n° 331.

4) Een placcaat van 22 April vinden we niet, wel een van 10 Mei 1689 aangaande de confiscatie (*Vierden Placcaet-boeck*, blz. 1712-1715, coll. *Resolutiebouck van 't gemeene*, f° 7-8 in RB. Ardoye, oud. n° 248: daar staat er: placcaet van 22 April.

5) Originele in RB. Triage de Liasses, n° 227.

6) Originele attestatie van Ayshove, 9 Februari 1694, in RB. Triage de Liasses, n° 227, coll. *Staet...* Ibid. Triage de Liasses, n° 61.

kelijk veel menschen het leven kostte. Was het de pest, was het iets anders? Voor Ardoois althans hebben we geen zekere gegevens (1): een ding weten we dat het sterftecijfer klom tot een vreeselijke hoogte lijk de volgende tafel, opgemaakt naar het overlijdensregister (2) van dien tijd, aantoonst:

1690 heeft	78	sterfgevallen
1691 »	63	»
1692 »	99	»
1693 »	132	»
1694 »	666	»
1695 »	133	»
1696 »	64	»
1697 »	54	»
1698 »	47	»

Tot nader overzicht nu de getallen der slechtste jaren per maand gerekend:

	1693	1694	1695
	—	—	—
Januari		26	54
Februari		14	13
Maart		17	14
April		11	6
Mei		20	
Juni		24	
Juli	7	21	
Oogst	7	16	
September	14	18	
October	11	146	
November	22	253	
December	21	100	

De drie laatste maanden van 1694 waren dus buitengewoon rampzalig en elders waren het insgelijks de meest moord-

1) Te Meulebeke, waar de ziekte ook gewoed heeft, vinden we op het overlijdensregister onder meer: « In Maio 1694 obierunt dysenteria Clara etc. (DR PLETTINCK. *De la dysenterie épidémique qui a régné à l'hôpital de Meulebeke en 1847*) S. I. n. d. blz. 4. Een soort cholera?

2) GA.

dadige (1). Januari 1695 eischte nog veel slachtoffers en op het overlijdensregister na Maart 1695, staat aangestipt dat er in de tijdspanne van 13 maanden 700 menschen overleden zijn.

Pastoor Cattier had veel moeilijkheden evenals heel de parochie met koster Philips Wijdooghe, die ten anderen een onverbeterlijke dronkaard en ruziestoker was om niet meer te zeggen (2).

Tot nu schijnt alles goed gevlot te hebben tusschen pastoor en wetheeren, maar in 1696-1697 zijn wrijvingen ontstaan. Cattier wil van de gemeente een en ander betaald zijn, maar de gemeente mag niet, daar, bij het hooren der rekening, raadsheer Van Voorspoel de betaling heeft geweigerd. De pastoor en met hem de nieuwe onderpastoor, Joannes Rossums, toegekomen in 1696, laten zich zulks, zoo het schijnt althans, niet welgevallen. Daarop sturen de mannen van beide wetten een klacht aan den Bisschop, waarin zij uitkomen tegen « de groote misbruycken ende onghemacken begaen van wegghen onsen heer pastoor ». Zij beschuldigen hem van zijn diensten sterk te hebben verhoogd en de menschen, ook de armste, veel te veel te doen betalen voor begravingen en huwelijken, als de deken van Roeselare en de pastoor van Rumbeke met min tevreden zijn, ofschoon de pastorijs van Ardoonie « jae beter is als de gone voornompt » ; verder dat zij beide, pastoor en onderpastoor, al de wetheeren schelden voor « dyeven ende hoolicaers » (3), dat ze de menschen de HH. Sacramenten onmogelijk maken zoodanig dat met « Synxen, Alderheylighen, Kersmesse ende meer andere daeghen, plachten te bychte ende tonsen Heere te gaene wel omtrent duysent menschen ende nu nauwelicx vichtigh » (4).

1) EM. HUYS. *De Pestziekte in 't Kortrijksche tijdens de jaren 1690*, in *Hand. gesch. en oudh. kring Kortrijk*, 1933, blz. 132-144. Voeg daarbij *Rond den Heerd*, Bd. V, blz. 314-315 ; D. DE LAEY, *Geschiedkundige aanteekeningen o. c.* blz 195 ; DR PLETTINCK, o. c. blz. 3-4.

2) Originele verklaring door pastoor en andere, 3 Maart 1694 in RB. Triage de Liasses, n° 28.

3) Odelyc, oolick = slecht, van weinig waarde ; ellendig, berooid, arm, zeggen VERWIJS en VERDAM, *Middelnederlandsch woordenboek*, in v°. Dus oolicaart is zooveel als nietdeug.

4) Minute uit Originele attestatie van 2 Mei 1697 in RB. Triage de Liasses, n° 27.

Dit alles geeft ons echter den indruk van een storm in een glas water. Inderdaad, een paar dagen na den dood van pastoor Cattier, 4 December 1697, geven beide wetten, waaronder met naam en toenaam vernoemd is Adriaan Van Oost, die een niet zachte attestatie had afgelegd tegen pastoor en onderpastoor, een verklaring « dat Hr ende Mr Joannes Rossums, onderpastoor deser prochie, heeft bedient de pastory in alle lofheyt ende heerbaerheyt ten tyde vande syecte van den heer pastoor der voors. prochie, jae selfs alle sondaeghe ende mestdaghen heeft ghepredickt ende groote ende cleine catechismus ghedaen, vuytghenomen ten tyde van de vlucht, als wanneer het selve niet en heeft connen gheschieden omme den troubele der myllitaire trouppen ; oock alle sondaeghe ende h. h. daghen seer neerstich is gheweest in het hooren der bichten van het ghemeinte ; eensghelic seer neerstich is gheweest soo by daeghe als by nachte om de syecken van dese prochie te administreren de h. sacramenten ende de selve te besoecken ; voorts dat wy noynt en hebben bemerckt dat hy heeft ghenomen eenighe conversatie met onheirlicke persoonen, dat hy aen het ghemeente altyt heeft ghegeven seer goet exempel van niet te frequenteren in eenighe herberghen, dat hy altyt thuyt ende bereet is gheweest om den dienst pastoreel te doen, ende dat hy alsoo de selve diensten effectyvelicken heeft ghedaen gheduerende de gheheele syecte vanden voornomenden heer pastoor... » (1).

Ongeveer dien tijd ook wordt op gemeentekosten een brug gemaakt over den wal der pastorij (2). Dan was er ook een uitgang voor paarden en wagens aan de oostzijde, komende op de straat loopende naar Koolskamp, maar die is later verdwenen, door dien aan die zijde een gracht gedolven werd (3).

Dan ook werden voor de kerk vier houten kandelaren gemaakt, een « silver ampulleken », een baldakijn, een nieuwe biechtstoel en verscheidene alben met kanten (4).

1) Originele in RB. Triage de Liasses, n° 227.

2) *Rekening binnecosten*, f° 5-7 in RB. Triage de Liasses, n° 304.

3) Originele verklaring van 21 November 1726 in RB. Triage de Liasses, n° 243.

4) *Staet ende Specificatie van alle goederen vande kercke*, in RB. Triage de Liasses, n° 304.

Naar blijkt uit voorgaande getuigschrift is Cattier een zekere tijd ziek geweest (1).

Hij stierf 2 December 1697 (2) en onderpastoor Rossums bedient verder de parochie als deservitor (3).

Bij testament schonk pastoor Cattier 200 p. gr. aan de kerk en stichtte een eeuwigdurende jaargetijde alsook een « wekelijcksche H. Sacramentsmisse », een wekelijksch lof en een « maendelickx jaerghetyde svrydaghs naer den eersten sondagh van ider maendt » (4).

JOANNES BAPTISTA VAN LOKERE (5) 1697-1699.

Geboren te Tielt omstreeks 1658 werd hij in 1687 pastoor van Wingene en, naar hij aanteekende aldaar op het Register van 't broederschap van O. L. Vr. van Schapulier, vond hij er een ruw volk, half wild en onbeschaafd, de kerk verlaten, enz. Daarop stelde hij het lof in ter eere van O. L. Vrouw op iederen Zaterdag avond en dat gaf goede uitslagen (6).

D. DE SOMVIELE, de gekende geschiedvorscher, een Wingenaar, komt daar heftig tegen op en verklaart dat Van Lokere die bladzijde moest scheuren of herroepen, want, voegt hij erbij, durende 44 jaar was hij pastoor te Wingene

1) De laatste akt door hem geschreven is een huwelijksakt van 11 Mei 1697. De volgende huwelijken die in het kerkregister vermeld staan zijn gedaan door J. Bersels, pastoor van Koolskamp, en pastoor Van Turnhout, die de akten heeft afgeschreven, voegt er aan toe: « Rduus Dnus Cattier pastor defunctus egritudine oppressus ad supradicta matrimonia deputaverat R. D. Bersels, pastorem in Coolscamp » (Huwelijksregister 1674-1699 in GA).

2) Overlijdensregisters. Ibid. G. F. TANGHE, o. c., blz. 58, zegt bij mislag « in November ».

3) Zoo teekent hij herhaalde malen: deservitor, b. v. in Doopregister 1679-1704 (Ibid.) vinden we het zoo van December 1697 af.

4) *Staet ende specificatie van alle goederen...* in RB. Triage de Liasses, n° 304.

5) Zoo vinden wij immer den naam geschreven door hem zelf in Doopregister.

6) « *inveni populum rudem, barbarum et incultum, ecclesiam desertam, etc.* »

en heeft zelf nooit iets gedaan : in 1687 was de kerk afgebrand en in 1731, 't jaar dat hij stierf, stond ze nog immer onveranderd (1).

In 1710 hielp hij het meiskenweezenhuis van Tielt tot stand brengen, was er mededirecteur van en stichtte er 2 fondatiën, in 1721 en 1728, ingevolge dewelke de pastoor van Wingene ten eeuwigen dage 3 weezen zijner parochie in 't gesticht mag plaatsnemen. Te Wingene, stichtte Van Lokere een jaargetijde te doen op den Donderdag na de kermis (Oktober). Op het laatste blind geworden had hij een coadjutor en stierf 6 Oktober 1731, oud 73 jaar (2).

De eerste akt door hem te Ardooië geschreven is een doop-akt van 13 Januari 1698 (3). Hij was benoemd geworden omstreeks Nieuwjaar, waarschijnlijk einde December 1697, door den Bisschop, op voorstellingsbrieven hem gegeven door de abdis van Montreuil.

Edoch door de hoogeschool van Leuven, de facultas artium, werd in denzelfden tijd de pastorij gegeven aan Henricus Van Turnhout (4).

Leuven immers had van wege Paus Sixtus IV in 1483 het recht bekomen, ten einde hare studenten een degelijke plaats te verzekeren, benoemingen tot pastorijen en zekere beneficiën te doen. Paus Leo X had het voorrecht uitgebreid in 1513 tot de facultas artium (5).

1) De anders zoo kalme en nuchtere De Somviele schijnt ons hier te overdrijven, gekrenkt als hij was in de liefde en achting tot zijn geboortedorp. In elk geval A. VAN PUYMBROUCK, *Eenige bladzijden uit de geschiedenis van het klooster der EE. PP. Minderbroeders-Recolletten te Tielt*. Tielt, 1884, blz. 244, misschien ook met overdrijving, ditmaal uit dankbaarheid, zegt dat hij «gedurende 45 jaren zeer waakzame en ievervolle pastor van Wingene en welsprekend gewijde redenaar», was; hij was daarenboven groote weldoener der Franciscanen en, bij zijn dood, schonk hij zijn bibliotheek aan het klooster van Tielt.

2) *De pastors van Wingene* (Handschrift behoorende tot de verzameling van pastoor Slosse).

3) Doopregister 1679-1704 in GA. G. F. TANGHE, o. c., blz. 58, zegt dat hij de pastorij bekwam 31 November 1697, maar Cattier stierf slechts 2 December. Hij noemt hem : Balthasar De Lokere, maar Van Lokere zelf schrijft zijn naam lijk wij hem hier opgaven.

4) Nota van Van Turnhout in Overlijdensregister, in Februari 1699 (GA.) coll. Verklaring door hem gedaan 24 Februari 1712 (Originele in RB. Triage de Liasses, nr 234).

5) *Privilegia nominationum Lovaniensium*, Gent, J. Kerckhove, 1655, blz. 1 en vgd.

Dit bracht natuurlijk verwickelingen mede (1). Hier duurde de strijd 14 maanden en 't was maar 15 Februari 1699 dat Van Lokere het aftrapte en Van Turnhout in vrede liet het herdersambt beginnen (2), waartoe hij recht had doordien het Leuvensche voorrecht de voorkeur had op andere.

Van Lokere heeft zich verdienstelijk gemaakt op gebied van het christelijk onderwijs. Twee schoolboekjes immers worden hem toegeschreven (3). Vooreerst :

De kleyne christelyke
Academie
dat is
de oeffenplaetse der
geleerdheyd,

Bekwaem om de Kinderen te oeffenen in de Christelyke Deugden,
vergaderd door J. B. V. L. P.

1) Zoo was het elders ook soms: zie een geval voor Hooglede in D. DE LAEY, *Geschiedkundige aantekeningen* o. c. blz. 43, nota 2.

2) Hij was benoemd geweest in 1697, dus in December van dat jaar, naar zijn zooeven genoemde verklaring van 24 Februari 1712. In de nota in het Overlijdensregister, in Februari 1699 schrijft hij: «Decima quinta Februarii ego Henricus Van Turnhout via nominationis venerande facultatis artium universitatis Lovaniensis intravi Pastorum de Hardoye postquam Rev. Dnus Joannes Bapta van Lockere, qui presentationem de dna Abbatissa de Montreul obtinuerat, per 14 menses me lite impedierat». In 't zelfde register zijn de akten van Van Lokere door Van Turnhout afgeschreven, die onderaan de bladzijde schreef: «desservitore R. D. van Lockere» en daarbij, begin Oogst 1698: «Pendente lite inter D. Van Lockere et H. Van Turnhout». In het Doopregister (Ibid) schreef hij omstreeks dezelfde plaats: «Litem movente Jo. Bapta van Lockere, pastore in Wingene». Daarbij in een langere nota staat er bepaald dat hij dien dag, 15 Februari, door den deken van Rouselare in bezit was gesteld van zijn ambt alhier.

Hij doet ook opmerken dat een akkoord, «per compositionem» zegt hij, getroffen werd.

Na zijn inbezitstelling zal van Turnhout onmiddellijk naar Leuven zijn teruggekeerd om de verhuizing te regelen. Immers 28 Februari 1699 zien we Jacob Cauwe op bevel van de wetten met «synen waghene ende drye peerden» naar Moerbrugge rijden, naar de bargie «omme den pastoor te haelen» (*Staet van oncosten binnecosten 1698-1699* in RB., Triage de Liasses, nr 323, coll. *Rekening binnecosten 1698-1699*, Ibid.).

3) Onder meer door Pieter Baes, schoolbestuurder en schoolopziener zaliger, in zijn merkwaardige verzameling oude schoolboekjes. Inderdaad de beginletters wijzen er op: J[oannes] B[aptista] V[an] L[okere] P[riester].

Het is een boekje van 90 blz. gedrukt in 2 kolommen, gothische en cursieve letter. Het approbatur is van 1717 en het beleefde menigvuldige uitgaven. In 1812 werd het nog getrokken op 2000 exemplaren.

Het andere heet :

De prochiale
schole
leydende tot de Hemelsche Wysheyd :
.....
door J. B. V. L. P.

Dit is een van 56 blz., gothische letter. Twee uitgaven zijn gekend (1).

HENRICUS VAN TURNHOUT 1699-1719.

Noord-Nederlander van geboorte, werd hij baccalaureus in de Godgeleerdheid te Leuven en, vooraleer naar Ardoye te komen, was hij kapelaan op S. Jacob te Leuven (2). Hoe hij hier kwam en 15 Februari 1699 in bezit werd gesteld zijner pastorij zegden we zoeven.

De vrede van Rijswijk, lijk we boven zegden, had in 1697 een einde gesteld aan den rooversoorlog door den Franschen Koning Lodewijk XIV, die onder meer heel Vlaanderen door jaren lang dood, vernieling en uitputting had gebracht. Overal had men dien vrede uitbundig gevierd ook te Ardooie, (3) maar helaas. Eerst zijn het de Spaansche legers, later de Spaansche eenerzijds de Franschen en andere anderzijds, die voort, jaren lang, ons arm Vlaanderen zullen teisteren en zoo was, onder het pastoorschap van Van Turnhout, Ardooie durende den Spaanschen opvolgingsoorlog, tot aan het beruch-

1) Voor beide werkjes, zie F. VAN DER HAEGHEN. *Bibliographie Gantoise*, Bd. IV, blz. 122, coll. EM. FRUTSAERT. *De R. K. catechisatie in Vlaamsch België vanaf het concilie van Trente. I, Het leerboek of de catechismus. Een geschiedkundige proef*. Leuven, 1934, blz. 142.

2) Nota ons gegeven door rector Juten, destijds kapelaan in Sluis. Hij moet geboren zijn omstreeks 1650 naar overlijdensakt getuigt: zie verder.

3) 17 November 1697 « ghelevert een tonne byer als men den pays vierde », staat er in den *Staet binnecosten 1697-1698* (RB. Triage de Liasses, nr 335).

te Barrieretraktaat (1713-1715) vooral, wederom gedurig onder oorlogsschatting en uitpersing (1). Daar de politieke en economische zijde buiten ons kader valt, weze bovenstaande genoegzaam om het beeld te schetsen.

« Passieommeganck », waarvan we boven de instelling hebben gezien, is nog immer in groote eer: zelfs in 1700 vinden we er « sweertdancers » (2).

20 Februari 1701 wordt op bevel van den Bisschop een buitengewone solemneele dienst gedaan, met 3 uren klokken-geluid per dag durende 8 dagen, voor den overleden koning Karel II. De gemeente betaalt niet alleen de kosten van den dienst, maar doet zelf het was leveren, daar de kerk « geen myddelen » heeft (3).

Dat inderdaad de kerk zich nog immer in zeer neteligen toestand bevond, bewijst een beslissing genomen door beide wetten, 29 April 1701. De kerk is in de onmogelijkheid den intrest eener rente te betalen, verklaren de wetten, « uuyt consideratie dat de kercke van alhier gheene souffisante middelen nocte incommen en heeft... », dit alles uit reden van « den voorgaenden oorloghe ende ruyne van fouragieren van de mersschen de selve kercke toebehoorende ende andere redens », die nader bepaald worden in een rekwest door den pastoor en den bailliu dien dag ingediend (4).

Niettegenstaande dit alles is er gedurig te herstellen aan de daking van de kerk en zelfs in 1706 moeten de glasvensters vermaakt worden daar ze bij een orkaan zijn uitgewaaid (5).

1) Voor dit tijdstip, zie H. PIRENNE, *Histoire de Belgique*, Bd. V. Brussel, 1921, blz. 3-130.

2) « Item aen Hendrick Vinnevyer over thaire tsynen huise ghedaen by de sweertdancers ghedaen in den ommeganck ten jaere 1700.. » *Rekening prochiecosten 1699-1700*, f° 18 v° in RB. Triage de Liasses, nr 310.

3) *Pretensien* (RB. Triage de Liasses, nr 35) *Bevel ende specificatie* (Ibid. Triage de Liasses, nr 118) *Rekening Transport 1700-1701*, f° 25 v° (Ibid. Triage de Liasses, nr 322).

4) *Resolutiebouck* (RB. Ardoye, oud nr 129). Reeds het vorig jaar was ook een som gegeven ten gevolge van een dergelijk rekwest: zie *Rekening prochiecosten 1699-1700*, f° 22 r° (Ibid. Triage de Liasses, nr 310).

5) *Rekening binnecosten 1705-1706*, f° 47 (RB. Ardoye, oud nr 106) coll. *Verificatie Staet prochie 1705-1706* (Ibid. Triage de Liasses, nr 106).

Op de oostzijde van het kerkhof, zijn eenige kleine huizekens, toebehoorende aan de gemeente, in 1707 afgebrand (1).

Hetzelfde jaar, misschien wel tot meerder verzekering durende den oorlogsgruwel, wordt een gracht gedolven rond het kerkhof (2), wat noodzakelijk het bouwen eener brug medebracht, genaamd de « kerckebrugge » (3).

Midden het oorlogswee werd door pastoor Van Turnhout toch het onmogelijke gedaan voor het zieleheil zijner parochianen: zoo b. v. in 1700 en 1705 vinden wij een jubilé, telkens met godsdienstoefeningen en vreemde biechtvaders, durende 14 dagen (4).

Boven hebben we gezien hoe de beide wetten met de notabelen beslist hadden jaarlijks voor zekere som tusschen te komen, ten einde een residerenden onderpastoor te hebben. In 1709 willen zij daar een einde aan stellen, onder voorwensel dat dit ten laste moet zijn van de geestelijke tiendeheffers. Maar pastoor Van Turnhout biedt, 13 Juni 1709, een rekwest aan voor den Raad van Vlaanderen waarin hij bovenstaande te kennen geeft en zegt dat de onderpastoor in die omstandigheden Ardoois verlaten moet en een ander beneficie heeft betracht (5); dat hij, pastoor, de parochie met 1700 commu-

1) 16 Oogst 1707 wordt de afval van 't verbrand hout voortkomend van die huizen verkocht. Een jaar nadien 10 Oogst 1708 verkoopt men den afval der steenen (Originele in RB. Triage de Liasses, nr 298).

2) « ...aen Jan Verbrugge voor het delven vanden wal ront het kerckhof... » (*Rekening binnecosten 1707-1708*, f° 21 in RB. Ardoye, oud nr 20).

3) In 1716-1717 wordt ze vermaakt: zie *Rekening prochiekosten 1716-1717*, in RB. Ardoye, oud nr 240, en *Ibid.* Vrije, nr 6976).

4) *Rekening prochiekosten, 1699-1700*, f° 24 (RB. Triage de Liasses, nr 310) en *Rekening binnecosten 1705-1706*, f° 9-10 (*Ibid.* Ardoye, oud nr 106). In latere tijden komen er nog, maar wij laten ze onbesproken.

5) Dit was onderpastoor Joannes Vieren. Hij werd pastoor te Cachteem: zie kwijting van 3 September 1709 bij *Stukken rekening binnecosten 1708* in RB. Triage de Liasses, nr 102. G. F. TANGHE *Parochieboek of Beschrijving van Cachteem*, Brugge, blz. 36, noemt hem Jan Tierens en zegt dat hij in 1709 deservitor was, kapelaan zijnde te Ardoois. Op bovengenoemde kwijting teekent hij wel: pastor van Cachteem.

nicanten (1) niet alleen kan bedienen ; dat het aan hem niet is te redetwisten over het punt wie den onderpastoor moet betalen ; dat eindelijk het bisdom weigert in zulke omstandigheden een nieuwen te geven. Daarop vraagt hij dat de raad aan de gemeente en de tiendeheffers zou opleggen te betalen (2).

Wederom verschijnen vreemde priesters voor de vroegmis op Zon- en Feestdagen : paters Augustijnen van Rouselare, die den dienst doen van 23 Juni tot einde October 1709 (3).

Intusschen was het proces ingespannen door Van Turnhout hangend voor den Raad in Vlaanderen, en, 24 Oktober 1709, hun recht tegen de tiendeheffers voorbehoudend, beloven beide wetten het gevraagde pensioen te betalen als het bisdom een onderpastoor wil zenden (4).

30 Maart 1712 overleed in zijn woning gelegen in de Kortrijkstraat, Pieter Cauwe, de dichter van het bundelke : *Het Gheestelyck Opeeltjen van Hardoysche Roose-bladers* bevattende 41 liedjes en voor het eerst uitgegeven te Duinkerke in 1696 ; later volgen nog 3 uitgaven (5).

1 Oogst 1712 wordt de kerk andermaal door den bliksem getroffen, maar gelukkiglijk zonder brand en groote schade lijk in 1638 wel het geval was (6).

1) Wij hebben echter een nadere bepaling betreffende het cijfer der bevolking voor dien tijd, minstens voor de twee groote heerlijkheden. Op vraag van 't Vrije inderdaad wordt de optelling gedaan in Mei 1709 : 't Gemeene telt 1460 inwoners waarvan 19 « onder fransch ghebyet » en Ayshove heeft er 1088 waarvan 64 « onder fransch ghebyet » wat samen maakt 2548 inwoners (Lijsten in RB. Triage de Liasses, nr 226 voor 't Gemeene en nr 654 voor Ayshove).

2) Copie van brief door procureur in RB. Triage de Liasses, nr 40.

3) Betalingsbevelen van 21 September en 2 November 1709 in RB. Triage de Liasses, nrs 102 en 106.

4) Origineel stuk in *Resolutiebouck* (RB. Ardoye, oud nr 129). Een nieuwe onderpastoor, Philippus Cheys, komt toe met November 1709 : hij teekent voor het eerst op Doopregister 17 November 1709 (GA.)

5) Overlijdensregister (GA.) coll. *Ferie ende Rolle van Ayshove*, f° 16 (RB. Ardoye, oud nr 140) en *Register wettelycke passeeringhen*, f° 48-49 (Ibid. Ardoye, oud nr 84). Over hem zie, onder meer : J. DE CRAENE, *Pieter Cauwe in Rumbeeksche avondstonden*, blz. 42-49, coll. blz. 132-134 en 177.

6) Verklaring Jacob Cauwe (RB. Triage de Liasses, nr 63) coll. *Rekening binnecosten 1709-1710*, f° 38 (Ibid. Ardoye oud nr 137).

In 1713 is er gestolen in de pastorie: dagen lang wordt huiszoeking gedaan, maar zij levert niets op (1).

Het jaar daarop moet de kerkvloer, tengevolge van de daaronder begraven lijken, gezonken zijn, want, in Maart 1714, wordt hij hersteld en effen gelegd alsook de graven (2).

In 1715 worden door de kerk 30 olmen plantsoenen geplaatst op het kerkhof (3).

In Juni 1717 wordt het portaal van de kerk vernieuwd en nog andere werken uitgevoerd aan het dak (4), aan de poorten van het kerkhof en de « voetbrugge ten westen ». Ook moet de groote klok zijn losgeraakt omstreeks dien tijd, want er wordt betaald voor een nieuwe riem en ook « over het oprysen vande groote clocke » (5).

Hetzelfde jaar bestatigen we voor het eerst het bestaan van een tooneelgroep (6).

Boven hebben we een geval van gipten vermeld. In 1718 komen er wederom, maar nu zijn ze in benden en gevaarlijk door de dieverijen die ze alom plegen. Ook worden wachten ingericht die ze verjagen (7).

1) Specificatie Marcus Van Tournout in *Verificatien Staet binnecosten 1713-1714* (RB. Triage de Liasses, nr 323).

2) *Kerkrekening 1714* (RB. Triage de Liasses, nr 654).

3) *Staet en specificatie van alle de goederen... van de kercke* (RB. Triage de Liasses, nr 304)

4) *Rekening binnecosten 1713-1714*, f° 19-20 (RB. Ardoeye oud nr 138, coll. *Verificatoiren binnecosten* (Ibid. Triage de Liasses, nr 327).

5) *Rekening binnecosten 1714-1715*, f° 18-19, 20, 21, (RB. Ardoeye, oud nr 143).

6) 1 Oogst 1717 wordt door beide wetten bevel gegeven te betalen « aen Joannes De busschere f° Jan ghespeelt hebbende in eene actie de partye van Roomsche keyser, soo over hem als syne medeacteurs de somme van thien ponden vlaems courant over de onkosten geschiet inde selve actie binnen dese prochie ghespeelt den 13^{en}, 19^{en} ende 29^{en} deser voorleden maent July » (Kwijtschriften *Naerder rekening Roelens* in RB. Triage de Liasses, nr 39). Wanneer de groep ontstaan is vinden we niet. Of hij dan reeds als Rederijkerkamer ingericht was weten we evenmin. Dit is hij zeker in 1749. (J. DE VLAMINCK. *Jaerboeken der aloude kamer van Rhetorica... te Thielt*, Gent, 1862, blz. 172 coll. EDM. VAN DER STRAETEN. *Le théâtre villageois en Flandre*. Brussel, 1881, Bd. II, blz. 25 en 26 en F. VANDER HAEGHEN. *Bibliotheca Belgica*, in v° Chambres, C 643 : de Ardooise kamer had voor kenspreuk : De liefde wekt ons op).

7) « Voorts laten valideren aen Joos Messelis over thaire tsynen huysse ghedaen by de gone verjaeght hebbende d'Egyptenaeren ofte

Eindelijk werd nog in die jaren op het kerkhof een « beenderhuuseken » gebouwd (1) en het orgel in de kerk vernieuwd (2).

Pastoor Van Turnhout overleed 23 Januari 1719 in den ouderdom van 69 jaar en werd 25 Januari in de kerk begraven in het O. L. Vrouwkoor (3).

Enkele weken vroeger, 31 December 1718, had hij zijn testament gemaakt, waarbij hij zijn begraafplaats kiest in het gemelde koor « recht over de plaetse daer synen biechtstoel jeghenwoordigh staet ». Zijn goed liggende in Vlaanderen en Brabant moet gaan naar de 2 kinderen van zijn broeder Andries en de 9 kinderen zijner zuster Magdalena overleden echtgenoot van Sr Guill. Van Mechelen. Een dochter van deze laatste, Anna Van Mechelen, krijgt een lijfrente, waarmede haar leven lang zijn goed belast blijft, « in recompense van den goeden en ghetrauwen dienst dat hy van haer gehad heeft ». Aan de kerk schenkt hij 20 p. gr. voor eeuwigdurend jaargetijde op zijn sterfdag. Eindelijk nog 20 p. gr. aan Brigitta Verhelle, « syne jeghenwoordighe dienstmaerte ». Dit testament werd denzelfden dag aan de wet van 't Gemeene overgeleverd en onder verzegeld omslag bewaard (4).

Den dag der begraafing werd het testament geopend in tegenwoordigheid van deken De Lasalle en de familie. Dan geeft pater Fulgentius Tant, recollet van Tielt, nog een bijvoeg of ampliatie, door hem geschreven 21 Januari 1719 en door den pastoor ondertekend, alsook door bailliu Verduyn en de

voleurs op dese prochie gecommen ten jaere 1718 ». *Rekening prochiekosten 1715-1716*, f° 16 r° (RB. Ardoye, oud n° 3 ; een ander exemplaar steekt Ibid. Vrije, n° 6975). Over dergelijke gevallen zie F. M[eganck]. *Hoe de gipten, alhoewel vervolgd, hier en elders nog bleven bestaan in Rond den Heerd*, Bd X, blz. 74-75.

1) « ...ter causen van een beenderhuuseken, by hem gedaen maecken op het kerckhof deser prochie... » *Rekening binnekosten 1719-1720*, f° 16-17 (RB. Ardoye, oud n° 195 ; een ander exemplaar steekt Ibid. Vrije, n° 6976).

2) *Rekening binnekosten 1717-1718*, fo 18-19 en *1720-1721*, f° 16-17, in RB. Ardoye, oud n° 112 (Dubbel, Ibid. Vrije, n° 6976) en Ardoye, oud n° 216 (Dubbel, Ibid. Vrije, n° 6976).

3) Overlijdensregister (GA.): de overlijdensakt is er geteekend door N. De Lasalle, deken van Rouselare.

4) Originele omslag en testament in RB. Triage de Liasses, n° 214. Dit testament staat ook in *Register van ont-erfven ende erfven mitsgaeders constitutien van renten*, f° 122-128 in GA.

paters Tant en Heinkens als getuigen. Daarbij stelt Van Turnhout Verduyn aan tot uitvoerder van het testament en de ampliatio. Aan Brigitta Verhelle geeft hij nog « het beddeken met syn toebehoorten op het welck sy tot nu toe heeft gheslaepen » ; aan de zusters van Brigitta waarvan hij « veel bystant heeft ghenoten » geeft hij « de wercken van Meyere predikheer bestaende in seven toomkens » en aan Ludovicus Verhelle het werk « van den eerw. heer plebaen Lacx bestaende in veertien toomen » (1).

Die laatste bijzonderheid bewijst dat Van Turnhout een bibliotheek bezat : meer erover hebben we ongelukkig niet gevonden.

Na zijn dood bediende onderpastoor Petrus Hoet de kerk als deservitor (2).

JOANNES BAPTISTA BROUWERS 1719-1749.

Geboren te Oosterhout, bij Breda, was hij zoon van Adam en Joanna De Jonghe (3).

Brouwers is pastoor geworden te Ardoois, 24 Juni 1719, nog eens krachtens benoeming door de Leuvense universiteit en werd in zijn ambt aangesteld door deken De Lasalle van Rouselare (4). Hij was pas 28 jaar lijk we verder zullen zien uit zijn overlijdensakt.

1) Originele in RB. zelfde Liasse als in vorige nota.

De venditie in het sterfhuis, 16 Februari 1719, werd gedaan door Germanus De la rue, greffier van 't Gemeene. Dit gaf aanleiding tot een van de menigvuldige processen die we in die tijden om gelijksdanige redenen tegenkomen. De markies van Berthe doet proces aan bewierend dat de « priesteragie » ligt onder Ayshove en niet onder 't Gemeene, wat deze van 't Gemeene loochenen. Ons dunkens is de markies in de waarheid.

2) In overlijdensregister teekent hij zoo van 2 Februari tot 24 Juni 1719. Petrus Hoet overleed te Ardoois 20 Maart 1723, oud 36 jaar.

3) Originele procuratie van 16 November 1743 in RB. Triage de Liasses, n° 243.

4) Pastoor Welvaert in de lijst zijner voorzaten ingeschreven in doopregister 1824 (Kerkarchief Ardoois) geeft den datum 24 Juni. Pastoor Brouwers in originele Doopregister 1711-1734 maakt melding van zijn benoeming en aanstelling na akt van 18 Juni 1719, maar geeft geen datum op.

De eerste jaren van 's pastoors verblijf in Ardooie waren jaren van kalmte : het oorlogsgedrocht was verdwenen en zou pas terugkeeren op het einde van zijn loopbaan, de toestand van de gemeente en de inwoners verbeterde voortdurend (1) en het getal communicanten klom van 1700 tot 2700 (2).

8 October 1722 werd de haan van den toren gehaald om verguld te worden door Jo. Bapt. Tellery, meester schilder (3).

Ongeveer den zelfden tijd werd ook de wijzer der horlogie op den kerktoren verguld door Pieter Vandewalle van Izegem (4).

Wellicht zijn er wederom gipten : in elk geval, op bevel 's lands van den Vrije, wordt, 21 April 1723, van 's morgens te 5 uur alarm geklopt tot vergaderen van het volk « ten fine van te houden wacht ende te apprehenderen alle vremde personen ter prochie te bevinden » (5).

Wat later, in 1724-1725, wordt een antependium gekocht voor het hoogaltaar (6) en banken worden gemaakt om op het doksaal (7)

Wat echter het hoogtepunt was van 't jaar 1724 was het honderdjarig jubileum van « passie ommeganck » ingesteld

1) Indien we sociale beschouwingen wilden maken en den aard der menschen en hun levenswijze voor oogen leggen, dan zouden we moeten herhalen wat we boven zegden over het getal gekende moorden in pastoor Van Innis' tijd : niettegenstaande al hun goede gaven blijven de menschen ruw en geweldig : voor pastoor Brouwers' tijd, 100 jaar na Van Innis, hebben we meer dan 30 dossiers gevonden van moorden, gewelddaden, enz. en dat zonder degene te rekenen die verloren zijn !

2) *Vade-mecum* van Bisschop de Castillon 1748 : handschrift destijds gevonden door D. De Somviele en door hem geschonken aan 't archief van 't bisdom Brugge.

3) *Specificatie...* Joos Werbrouck (RB. Triage de Liasses, n° 244) en *Rekening Wielandt* van de restanten Verhelle in 1738 (Ibid. Triage de Liasses, n° 178).

4) *Rekening binnecosten 1724-1725*, f° 19, (RB. Ardoye, oud n° 217 en Dubbel, Ibid. Vrije, n° 6979).

5) *Rekening binnecosten 1722-1723*, f° 14 (RB. Ardoye, oud n° 196 en Dubbel, Ibid. Vrije, n° 6977). Later worden nog dergelijke kloppachten ingericht.

6) *Staet ende specificatie van alle de goederen... van de kercke. 1689-1725* (RB. Triage de Liasses, n° 304).

7) *Rekening binnecosten 1725-1726*, f° 31 (RB. Ardoye, oud n° 153 en Dubbel, Ibid. Vrije, n° 6980).

Wat later wordt de « ommeloop van den docksael » geschilderd (*Rekening binnecosten 1729-1730*, f° 22, Ibid. Triage de Liasses, n° 324 en Dubbel, Ibid. Vrije, n° 6984).

door Pastoor Van Innis, lijk we hebben vermeld. Dit jaar werd, ingevolge octrooi en toelating van het Vrije tot 100 guldens te besteden, een buitengewoon plechtige processie gehouden met het Allerheiligste Sacrament. De beide schuttersgilden S. Barbara en S. Sebastiaan namen er lijk telkens deel aan (1).

Als gevolg van dit feest vragen een 12 tal ingezetenen der parochie aan het bisdom de toelating tot instelling van « een broederschap van de passie ons heeren Jesu Christi binnen de voorseyde kercke op de statuten... ter interventie van den heer pastor ... opgesteld tot vereerynghe van het alderheyligste sacrament ende augmentatie van de devotie tot de voorseyde passie die syne hooghweerdigheys voorsaeten binnen de voorseyde kercke over hondert en twee jaer hebben ingestelt daertoe besorcht ample bulle van syn heyligheyt den paus van Roomen » (2). Zij doen daarbij opmerken dat zij reeds een bank hebben doen maken op hun kosten tegen den zuidmuur der kerk tot tegen den communiciebank om plaats te winnen en ter versiering van de kerk, waar zij alleen zullen mogen zitten. In ruil zullen zij aan de kerk betalen 1 sch. gr. 's jaars (3).

Het broederschap der passie werd zoo ingesteld in 1726 en later omvormd in het broederschap van het H. Sacrament : de huidige H. Sacramentsbroeders (4).

Volgens de kerkrekening 1724-1725 bezat de kerk alsdan de

1) *Rekening binnecosten 1721-1722*, f° 13 (RB. Triage de Liasses, n° 335 en Dubbel, Ibid. Vrije, n° 6976), coll. *Rek. Binnecosten 1725-1726*, f° 27-28 (Ibid. Ardoeye, oud n° 153 en Dubbel, Ibid. Vrije, n° 6980).

Voor wat de S. Sebastiaansgilde betreft, die was daar gewoonlijk met « speelman, tambours, alferis (= vaandrig) fifelaere ende sot ». (*Rekening J. B. Van Coquelaere*. Ibid. Triage de Liasses, n° 125).

2) Van die bulle vonden we nergens spoor.

3) Gecollationneerde copie van 15 Oogst 1731. Het stuk zelf draagt geen datum maar in margine gaf de deken een gunstig advies, 9 Januari 1726 en de Bisschop zijn goedkeuring 15 Januari daaropvolgend, mits de gildebroeders getrouw bleven aan 't betalen van den schellynck 's jaars. 16 Februari 1726 werd het ter goedkeuring onderteevend door de gevolmachtigde van den Heer van Ardoorie en van den prelaat van de proostdij van S. Amand, hoofdgezwoene der kerk. (RB. Triage de Liasses, n° 304).

4) G. F. TANGHE. *Broederschap van het Allerheiligste Sacrament des Autaars van Ardoeye*. Brugge, z. j.

volgende goederen : een jaarlijksche rente van 2 - 8 - 0 p. par., vijf cijnspachten (1) en 16 stukken lands die te samen groot waren 5826 1/4 roeden (2).

Eenigen tijd nadien worden groote werken uitgevoerd aan de horlogie door Joannes Simono, horlogiemaker te Rouselare. Of er vroeger een wekking bestond, laten we voor nu onbeantwoord (3), maar in elk geval na de werken door Simono uitgevoerd, die daartoe de horloge had doen naar Rouselare voeren, was er een bij (4).

Pastoor Brouwers had, evenals vroeger pastoor Cattier met koster Wydooghe, moeilijkheden met zijn koster Jacobus De Backer, die ten anderen om zijn wangedrag eenigen tijd door het geestelijk hof te Brugge werd gevangen gezet. Bisschop Van Susteren laat hem, mits werkelijke verbetering, naar Ardoeie terugkeeren in Juni 1729 (5).

De groote klok, hergoten in 1652, was geborsten en in Mei 1729 werd zij nedergelaten en hergoten op de kosten der geestelijke tiendeheffers (6) met volgende opschrift :

De thiende (7) clocke ghe-naemt... ergelaten ten jaere 1729.

1) Onder die cijnspachten zijn huizen staande nevens het kerkhof op grond « ghemaect uyt den kerckgracht » (Stuk van 15 Mei 1686 in ABB. F IV). 12 Oogst 1758 worden die huizen aan de bewoners verkocht (Ibid.).

2) *Staet ende specificatie van alle de goederen van de kercke ende fabrique van Ardoeie* in RB. Triage de Liasses, nr 304. Een ervan, voor het deel van Ardoeie 211 roeden, was land « beplant met eycken boomen, ghe-naempt S. Maertensveldeke ».

3) Wij vinden wel is waar in *Specificatie van smid Maarten Verhelle* (RB. Triage de Liasses, nr 118) dat hij op 20 Juni 1700 een spil vermaakt heeft voor de « honruste », maar daarmede zal hij eenvoudig de horlogie beteekenen.

4) *Rekening binnekosten 1726-27*, f° 26 en 27 (RB. Ardoeie, oud nr 42 en Dubbel, Ibid. Vrije, nr 6981) en deze van 1727-1728, f° 26 en 27 (Ibid. Ardoeie, oud nr 229 en Dubbel, Ibid. Vrije, nr 6982).

Daar staat onder meer in : « ...over veertigh noten dienende tot den trommel vande geseide horlogie tot gaen van de weckerynghe... ».

5) Eigenhandig schrift van den Bisschop in ABB. F IV, coll. Beken-tenis door De Backer in RB. Triage de Liasses, nr 26.

6) Originele verklaring door beide wetten, na het onderzoek der nedergelaten klok, 5 Mei 1729 (*Register van wettelycke passerynghen* in RB. Ardoeie, oud nr 183). Pastoor Brouwers kwam niet tusschen omdat hij herstellingen aan zijn huis betaald had (*Spécification des débours... 1731-1739* in ABB. F IV).

7) Zoo genaamd omdat ze door die tiendeheffers betaald werd.

Peter Heer ende Mrs. Joa. Bapt. Brouwers, pastor, en meter jouffw. Clara Werbrouck (1).

In het zelfde jaar vinden we ten laste van de kerk een « wekelicke messe van het Venerable » en daarenboven durende het jaar 5 gezongen missen ; twee ter eer van S. Hubrecht, een ter eer van S. Antonius, een ter eer van S. Anna en een ter eer van S. Vincent (2).

2 Februari 1730 werd het voorstel gedaan de muren van het O. L. Vrouw koor boven het altaar te lambriseeren of te « lamberteeren » (3).

Nadien is men met het werk begonnen (4).

In 1732 is de vredehemel betrokken. Van ouds werden twee deuren gebruikt om op Zon- en Heiligdagen in en uit de kerk te gaan. Pastoor Brouwers heeft een der sleutels bij zich gehouden en, niettegenstaande herhaalde aanvraag, weigert hij die deur te openen. Wat van die handelswijze de reden was konden we nergens vinden. Dat er een was en een ernstige is stellig ; pastoor Brouwers was veel te vredelievend, voorzichtig en goed voor zijn parochianen om zoo maar getwist onder zijn volk nutteloos te verwekken. Wat er van zij, beide wetten vragen raad aan verscheidene rechtsgeleerden of zij daarvoor den pastoor mogen voor 't gerecht brengen. Allen wijzen het rechtsgeding af en verzenden naar den Bisschop (5) aan wie de wetten dan ook, 26 Mei 1732, een rekwest aanbieden. Reeds drie dagen daarna, 29 Mei, vraagt Mgr het « advies van landtdeken » en later, 4 September, vraagt hij dat van den pastoor (6). Welke de beslissing van het Bisdom was vonden

1) Nota door pastoor Brouwers in Doopregister (GA.).

Dit opschrift staat ook, doch niet heel juist, in G. F. TANGHE, o. c. blz. 59. Clara Werbrouck, geb. te Ardoioe 11 Januari 1665, was de dochter van Gilles en Anna Logghe, huisvrouw van Joannes Verduyn, bailliu van 't gemeene en overleden alhier, 22 December 1739.

2) *Kerkrekening 1729-1730* in RB. Triage de Liasses, nr 654. Zij worden nog veel later vermeld, zoo in de *Kerkrekening 1784-1785* (Ibid. Triage de Liasses, nr 311).

3) Stuk papier uit destijdige kerkrekening ingeplakt in het *Register van het broederschap van 't Schapulier*.

4) Copie testament Joannes Roelens in ABB. F IV : zie daarover ook verder onder pastoor Dubuisson.

5) Originele stukken in RB. Triage de Liasses, nr 285 coll. *Rekening binnecosten 1727-1728*, f° 22 en 23 (Ibid. Ardoye, oud nr 229, en Dubbel, Ibid. Vrije, nr 6982).

6) Originele stukken in RB. Triage de Liasses, nr 315.

we niet en weten niet hoe de storm geluwd is : in elk geval had hij geen merkelijke gevolgen, want geen spoor is er van te ontwaren.

Zondag, 18 Juli 1734, werd plechtig ingehaald met proces-sie en geschut een relikwie van « het heyligh cruys twelcke aen de kercke deser prochie is ghejont gheworden door syn hoogheerdigheyt den bisschop van Brugghe » (1).

Terloops zij hier gezegd dat 19 Februari 1735, na 2 dagen zware regens, een overgeweldige wind is opgekomen omstreeks 2 uur in den namiddag ; de Bergmolen en de Stratemolen zijn omgewaaid en te pletter gevallen alsook de vierschare op den Mortangschen dam (2) ; daarbij werden veel huizen geschonden (3).

In 1738 worden herstellingen gedaan aan de pastorij en uit de rekeningen daarvan sprekend blijkt dat de bouw was gedeckt deels met schaliën deels met strooi en dat bij de woning nog behoorde een paardestal, een brouwerij en een houten barak. (4)

De markies van Berthe, Philippe Georges de Thiennes, heer van Ardoye, was gestorven in 1739. Alhier werd een plechtige dienst tot zielelafenis gecelebreerd. Daartoe deed men zijn wapens schilderen te Rouselare en gaat men naar Brugge het noodige halen voor de rouwbekleeding van het altaar. De tombe bleef 42 dagen staan in de kerk en al die dagen moest door den onderpastoor de H. Mis gelezen worden voor den afgestorvene (5).

1) Vérificateoires bij *Rekening transport en binnecosten 1729* (RB. Triage de Liasses, n° 324) : er wordt 30 pond « buspoeder » gekocht om « daarmede te schieten ende vereeren de processie in het inhaelen het heyligh cruys... ». Zie ook *Rekening binnecosten 1730-1731*, f° 26 (Ibid. Ardoye, oud n° 50 en Dubbel, Ibid. Vrije, n° 6985).

2) Dit was de vierschare of gerecht van de heerlijkheid van Mortagne op den Mortangschen dam (zoo genaamd naar den naam dier heerlijkheid) of « den wegh... leedende van de plaetse deser prochie naer tgehucht ghenaeht de caye... » *Register van wettelycke passereynghen*, f° 264 (RB. Triage de Liasses, n° 183).

3) *Handbouck J. B. Van Coquelaere* (RB. Ardoye, oud n° 79), coll. *Rekening binnecosten 1735-1736*, f° 21 (Ibid. Ardoye, oud n° 251 en Dubbel, Ibid. Vrije, n° 6990).

In dat « Handbouck » wordt ook vermeld dat dien dag de naald van den toren van Rouselare fel is beschadigd geweest.

4) *Spécification des débours... 1731-1739* in ABB. F IV.

5) *Handbouck J. B. Van Coquelaere* (RB. Ardoye, oud n° 79).

10 September 1740 komt de nieuwe Heer, Louis Albert de Houchin, die de heerlijkheid erfde door zijn moeder die dochter was van Philippe Georges de Thiennes, en verblijft tot 15 daaropvolgend ten huize van J. B. Van Coquelaere, zijn zaakgelastigde te Ardoois (1).

Sinds enkelen tijd had men bevonden dat het orgel in de kerk in slechten staat was. Om de kosten der vermaking te helpen dekken doet onderpastoor Martinus Depretter (2) een omhaling op de parochie op verzoek van den pastoor. Schepen Jan Frans Devos, koster Jacobus Debacker en koper-slager Jan Van Hesen (3) worden gevraagd de herstelling te doen. Van 14 dagen vóór Paschen tot omstreeks Sinksen werken zij er van tijd tot tijd aan met de grootste zorg, zoodanig dat pastoor en onderpastoor, 21 Juli 1741, mogen ver-

1) « Handtbouck » vermeld in vorige nota.

2) 13 Juli 1747 schrijft Brouwers aan den proost van S. Amand om Depretter aan te bevelen voor de pastorij van Hooglede, waar de pastoor in Juni overleden was. Hij zegt onder meer « Vostre amplitude sçavez bien que nostre vicaire et moy sommes bien faibles pour aussy une si grande paroisse que Hardoye et que j'ai besoin d'une plus forte aide ». (Originele in ABB. F IV).

Het lukte echter niet : Depretter bleef nog in Ardoois tot omstreeks Oogst 1758, jaar waar hij deservitor werd te Roosebeke.

3) Dit is gewis dezelfde als deze waarover verder spraak is voor vermaking aan het uurwerk. Hier staat het « koperslager » en te Brugge waar hij later woonde staat hij bekend als « silversmid ». (P. LEDOULX. *Levens der geleerde en vermaerde mannen der stad Brugghe*. Handschrift in Stadsarchief Brugge). Woonde hij destijds misschien als koperslager te Ardoois? Vroeger was hij in Noord-Nederland, want zijn dochter Anna, die, 5 Oogst 1751, huwde met den alhier insgelijks vernoemden Jan Frans Devos, was geboren te Schiedam, kind zijner eerste vrouw, Maria Wybo (*Staat van goed*, 11 Mei 1785 in RB. Triage de Liasses, n° 132). Jan Frans Devos, (zoon van Franciscus, die zelf zoon was van Mr Jan, burgemeester te Ardoois en overleden 10 November 1735, en Maria Vanden Broucke, vrouw van Walhoutte, overleden in Januari 1746), was geboren 4 October 1705. Met zijn vrouw Anna Van Hesen hadden ze 8 kinderen, waaronder Medardus, geboren 12 December 1764. Bij de dood zijner moeder was deze laatste student in philosophie te Dowaaï (*Register Weeserie*, f° 10-14, in RB. Ardoois, oud n° 77). Hij overleed als onderpastoor van Oostcamp in 1794. Over Jan Van Hesen zoon, zie E. HOSTEN et EG. STRUBBE. *L'occupation française à Bruges en 1792 et 1793. Journal contemporain de Jean Van Hese*. Brugge, 1931.

klaren dat het orgel nu geheel goed is (1). Doch het was altijd maar een vermaking !

Ze moesten er te dien tijde wederom niet goed voorstaan, want in buitengewone vergadering, gehouden 19 Februari 1741, wordt beslist aan de Recolletten van Tielt te vragen of een biechtvader kan komen voor den jubilé die den volgenden Zondag begint, doch ditmaal heelemaal onvergeld ! (2)

De dood van Karel VI, 20 October 1740 (3), en de opvolging door Maria Theresia bracht nieuwe verwickelingen. De Fransche koning, Lodewijk XV, bespiedde het uur en in Juni 1744 vielen zijn legers wederom in Vlaanderen en zoo werden de laatste jaren van Pastoor Brouwers vergald door oorlogswee, waaronder Ardooië, lijk heel Vlaanderen, opnieuw leed, tot de vrede van Aken, 23 October 1748, een einde stelde aan dien strijd, waarvan in den grond iedereen moede was, gelukkig nu er veel goedkoopert te zijn van af gekomen dan onder de brutale oorlogvoering van Lodewijk XIV (4). Nog eens kunnen wij hier in geen bijzonderheden gaan om de zelfde redenen als boven.

In 1748 werd het vermogen der pastorie van Ardooië als volgt opgeteekend door Bisschop de Castillon : 's pastoors tienden gelden jaarlijks 80 p. gr. vl. ; daarenboven heeft hij « in vitalibus », dus in levensvoorraad, het derde eener tiende; dan de offranden van het hoogaltaar, een huis ten laste van de tiendeheffers en enkele stukken land gevend inkomen van 2 p. gr. 's jaars. Voor den koster was er insgelijks een huis ter beschikking (5).

1) Originele verklaring in *Staet binnecosten 1741* (RB. Triage de Liasses, n° 333) coll. *Rekening binnecosten 1741-1742*, f° 19 (Ibid. Ardoye, oud n° 267, en Dubbel, Ibid. Vrije, n° 6996).

2) *Resolutiebouck* (RB. Ardoye, oud n° 129).

3) Ook voor hem werd een solemneele dienst gedaan alhier, met geluid drie maal daags gedurende 8 dagen (*Rekening binnecosten, 1738-1739*, f° 20 in RB. Triage de Liasses, n° 340, en Dubbel, Ibid. Vrije, n° 6993).

4) Over dit tijdperk zie H. PIRENNE, *Histoire de Belgique*, Bd V, Brussel, 1921, blz. 221-226. In December 1746 en Januari 1747 hebben Fransche soldaten op Ardooië verscheidene dieften met gewelddaden en inbraak gepleegd (*Enkwesten* in RB. Triage de Liasses, n° 126).

5) Boven vermeld *Vade-Mecum*. Vroeger reeds moet een huis geweest zijn dienend tot kosterij, want in 1669-1670 vinden we een betaling van « gleystroo... tot het decken van het costerichuys... »

Pastoor Brouwers stierf 11 November 1749, omstreeks 11 uur voormiddig, in den ouderdom van ongeveer 58 jaar : hij werd begraven op het kerkhof aan de noordzijde (1).

De overledene had, bij testament van 26 September 1720, aan den disch 20 p. gr. gelegateerd met last van een jaarlijksche gelezen mis den dag van zijn overlijden. 5 Mei 1750 nu, vóór 't college van Ayshove, komen Anna Maria en Elisabeth Brouwers, « gheestelijke dochters » (2) en zusters van den pastoor waarbij zij inwoonden, in uitvoering van 't gezegde testament en verhoogden het legaat tot 50 p. gr. « wisselgelt », mits, benevens de gestelde H. Mis, ieder jaar, insgelijks eeuwiglijk, te deelen aan den arme « een sack van ses vaeten rogge ghebacken in broot » ; daarbij moet de disch, telkens het noodig zal blijken, de noodige herstellingen doen aan den zerksteen van den overledene (3).

10 November 1752 komen voor 't zelfde college Jacobus Joannes Morette, pastoor van Beveren, en bailliu Werbrouck, bij procuratie van beide gezusters, die intusschen naar Ooster-

(*Rekening prochiekosten, 1669-1670*, in RB. Triage de Liasses, nr 310). Volgens rekwest van Vancoquelaere, in 1777 (zie verder) zou het huis reeds door den koster bewoond zijn geweest in 1628.

1) *Overlijdensregister* (GA) : de akt is geteekend door P. F. Valcke, pastoor van Rumbekke en deken van Rousclare. Het graf van pastoor Brouwers is verloren gegaan bij de vergrooting van de kerk in 1889 die een deel van het kerkhof aan de noordzijde innam : het moet ergens zijn bij of onder de tegenwoordige doopvont. Tijdens de zoeven vermelde vergrooting hebben de werklieden verteld dat het lichaam van pastoor Brouwers nog ongeschonden was ! In elk geval is het een grove fout geweest de plaats ervan door geen teeken te hebben aangeduid. De zerksteen die, langs buiten, in den kerkmuur stak en het graf aanwees (zie verder) is nu in de kerk op een plaats die geenzins meer het graf aanwijst en zoo mis inlicht.

In het huwelijksregister is het laatste huwelijk vóór pastoor Brouwers, « coram me », geschied 26 October 1749. Hij kan dus niet lang te bed gelegen hebben.

2) Soort derde orderlingen. Soms spreekt men uitdrukkelijk van derde orde. Zoo in *Staat van goed van Anna Roelens*, overleden 11 Juni 1744, staat er : « geestelike dochter van den derden orden van den heylighen ende Seraphinschen vader Franciscus ». Er zijn er zeer veel in Ardooye in de 18^e eeuw : de eerste die we tegenkomen is Petronilla Dekeuninck overleden 19 Juni 1720 (*Overlijdensregister* in GA).

3) Originele (RB. Triage de Liasses, nr 650) coll. *Register van wettelycke paseerynghen*, f° 93-95 (Ibid. Ardooye, oud nr 85).

Een afschrift met advies van deken Valcke, 23 Juni 1750, en goedkeuring van 't bisdom, 31 October 1750, in ABB. F IV.

hout waren teruggekeerd, en schenken aan den disch van Ardooie nog 5 renten (24, 100, 40, 75, 100 p. gr.) en een obligatie van 8 p. gr. De intrest ervan blijft aan de gezusters zoolang zij leven, maar na haar dood moet de disch eeuwiglijk zorgen voor een jaargetijde voor haar broeder (den pastoor) voor haar en hunne ouders, met daarbij uitdeeling van 6 avot brood aan den arme (1).

10 Juni 1750 wordt op vraag der gezusters, vooraleer van hier te vertrekken, venditie gehouden in het sterfhuis. Onder hetgeen er verkocht is vinden we een en ander bewijzend dat pastoor Brouwers een ontwikkeld man was en liefhebber van schoone dingen.

Benevens 2 lessenaars, een barometer, een horlogie worden er verkocht 12 schilderijen, 4 kaarten, en 60 koopen boeken : in het geheel waren er 361 koopen, die te samen opbrachten 212-6-4 p. gr. Ook het kooperspubliek was niet alledaagsch : wij vinden er onder meer, deken Valcke, de pastoors van Beveren, Eegem, Pittem, pastoor Dubuisson (opvolger van Brouwers in Ardooie), de onderpastoors van Ardooie, Beveren, Koolskamp en Gits, Mr de Gheest van Rouselare, Mr Ambrosius Van den Bussche en Mr Antonius Van den Bussche, greffier van Beveren (2).

De zerk werd dus geplaatst, maar hij schijnt eerst gebrek- kig gemaakt geweest te zijn, want, reeds 14 Oogst 1753, wordt door den disch betaald « voor 't inleggen de letters in de sercke van wylent den Heer pastoor Brouwers, die uyt- gevallen waeren... » (3).

Hier nu die zerk in ruitvorm, lijk hij nu in de kerk van Ardooie is, in den westmuur, bij de endeldeur, jammerlijk deels gedoken door een later aangebracht binnenportaal :

1) Originele in RB. Triage de Liasses, nr 216, coll. *Register van wettelycke passeerynghen*, f° 17-19 (Ibid. Ardooye, oud nr 237). Kopie authentique in GA. I A 20.

2) *Originele conditiën en rekening* in RB. Triage de Liasses, nr 260. Ambrosius Van den Bussche was overgrootvader van burgemeester Cyr. Van den Bussche zaliger en Antonius was zijn ongewuwde zoon, die metterdaad greffier was van Beveren, ambt dat zijn vader behoorde.

3) *Dischrekening 1752-1753* in GA.

Hier vooren rust
 in de verwachtinghe
 van verrysenisse des vleesch
 den seer Eerweerden Heer
 Joannes Baptista Brouwers
 Pastor deser prochie den tydt
 van 31 jaeren, overleden
 den 11 November 1749
 in den ouderdom
 van 58 (1) jaren
 R. I. P.

Na het overlijden van Brouwers was onderpastoor Depretter alhier deservitor van 12 November 1749 tot en met 24 Juni 1750 (2) en Jacobus Hennequin kwam als hulp (3).

Tusschenin een beetje statistiek over Ardooië's belangrijkste nijverheid : het lijnwaad weven.

Reeds in de 16^e eeuw noemde Zeger Van Male in zijn LAMENTATIE Ardooië onder de gemeenten die met hun lijnwaad naar Bruggemarkt kwamen (4).

Op het grondgebied van beide groote heerlijkheden die het overgroot deel van Ardooië omvatten vinden we in 1720 te samen 328 getouwen. Meest allen hebben maar een getouw: er zijn er 28 die er twee hebben en 1 bezit er drie. In 1738 zijn er 381 meesters, 221 «cnechten» en 74 leerlingen. Deze beide laatste soorten zijn geen werklieden in den huidige zin van het woord, maar schijnen meest alle zonen te zijn van de meesters, want gewoonlijk dragen zij denzelfden naam (5).

1) Bij een of andere omstandigheid, toen de letters opnieuw moesten in 't zwart geschilderd zijn, heeft de schilder het kapken niet gezien boven de 0, wat de 8 moest maken, en hij heeft enkel de 0 gezwart, en zoo leest men op den zerk: 50 jaar! en zoo komt men tot het verbazend en verkeerd besluit dat Brouwers hier was aan 18 of 19 jaar 1111

2) *Dischrekening 1749-1750* (GA.).

3) In *Doopregister* zijn er een 40 akten van hem, de eerste 16 December 1749, de laatste 22 Juni 1750.

4) *Lamentatie van Zegher van Male...* Uitg. door C. Carton. Gent, 1859; coll. CH. DE SCHIETERE DE LOPHEM. *Analyse des lamentations de Seger de Male* in *Ann. Soc. d'Emulation*, 1856, t. XII, blz. 293-294 en P. BEAUCOURT DE NOORTVELDE. *Beschryving van den opgang, voortgang en ondergang der Brugschen koophandel*. Brugge, 1775, blz. 220.

5) Stukken in RB. Ambachten, Liasse 518.